

KANGASALAN KUNTA
Ruutanan osayleiskaava

Selvitys rakennetusta ympäristöstä

16.11.2009
FM Teija Ahola
Selvitystyö Ahola, Mikkeli

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto.....	3
2	Selvitysalue	3
3	Kaavoitustilanne ja suojelukohteet.....	3
4	Aikaisemmat selvitykset	5
4.1	Valtakunnalliset	5
4.2	Maakunnalliset.....	6
4.3	Paikalliset.....	6
5	Aineistot ja menetelmät.....	7
6	Arviointi ja toimenpidesuositukset.....	8
7	Rakennetun ympäristön kehitysvaiheita.....	10
7.1	Kylät ja rannat.....	10
7.2	Rautatie ja omakotitaajama.....	18
7.3	Palvelut	21
8	Kohdekuvaukset	22
8.1	Suinulan-Ranssilan maatalousmaisema	22
8.1.1	Markkula	24
8.1.2	Seppälä.....	25
8.1.3	Frantsila	26
8.2	Vesijärven huvila-alue	28
8.2.1	Rauhalahti	28
8.2.2	Kolumäki	28
8.2.3	Korkeasaari.....	29
8.2.4	Sarjola	29
8.2.5	Väli-Musto	30
8.2.6	Mäki-Musto	31
8.2.7	Jokiranta	31
8.3	Lokomon alue.....	32
8.4	Yksittäiset rakennuskohteet.....	34
8.4.1	Ruutanan koulu	34
8.4.2	Vahtitupa.....	35
8.4.3	Metsästysmaja	36
8.4.4	Korvenperä	37
8.4.5	Tuomontupa.....	38
8.5	Kulttuurivaikutteiset viherkanavat.....	39
8.6	Muut aluekokonaisuudet	41
9	LÄHTEET	46

Kansikuvat: Ylävasen: Seppälä, yläoikea: Lokomon alue, alin Vesijärven länsirantaa

1 Johdanto

Selvityksen Ruutanan osayleiskaava-alueen rakennetusta ympäristöstä laati kesällä 2009 FM Teija Ahola Selvitystyö Aholasta. Tilaajana oli Kangasalan kunta, Tekninen keskus.

Selvityksessä määritellään osayleiskaavan suunnittelualueen (jatkossa selvitysalue) rakennetun ympäristön kulttuurihistorialliset ominaispiirteet. Selvityksessä rajataan alueet ja kohteet, joissa tarvitaan maankäytön ja rakentamisen ohjausta rakennetun kulttuuriympäristön ominaispiirteiden säilyttämiseksi.

Maankäyttö- ja rakennuslain 5 §:ssä on säädetty alueiden käytön suunnittelun tavoitteista. *Alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää mm. 3) rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista; 4) luonnon monimuotoisuuden ja muiden luonnonarvojen säilymistä.* Yleiskaavaa laadittaessa on otettava huomioon mm. 2) olemassa olevan yhdyskuntarakenteen hyväksikäyttö; 4) rakennetun ympäristön, maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen.

Maankäyttö- ja rakennuslain 39 §:ssä esitetään yleiskaavan sisältövaatimukset, jotka edellyttävät rakennetun ympäristön vaalimista. Yleiskaavan yhtenä tehtävänä on luoda edellytykset olemassa olevan rakennetun ympäristön kehittämiselle, säilyttämiselle ja käytölle. Rakennetun ympäristön selvitys tarjoaa yhden lähtökohdan elinympäristön laatutavoitteiden määrittelyyn.

Kaavan hyväksymisen jälkeen selvitys ja inventoinnit palvelevat myös kunnan rakennusvalvontaa rakentamisen viranomaistehtävissä.

2 Selvitysalue

Selvitysalue sijaitsi Kangasalan kunnan luoteisosassa, Tampereelta tullessa heti kaupunginrajan takana valtatie 9 ja Tampereen-Oriveden radan varrella.

Selvitysalue käsitti Ruutanan kylätaajaman, maaseutualueita ja rantaa Muston, Pappilan, Ranssilan, Riun, Suinulan, Toosilan ja Tursolan kylien mailla. Ruutana on 1940- ja 50-luvuilla rakentunut radanvarren omakotitaajama, jota on viime vuosina täydennysrakennettu.

3 Kaavoitustilanne ja suojelukohteet

Karttaliite 1

Seutu- ja maakuntakaava

Pirkanmaan 1. maakuntakaava on hyväksytty maakuntavaltuustossa 9.3.2005 ja valtioneuvosto on sen vahvistanut 29.3.2007.

Selvitysalueen rannat ja maaseutualueita sekin osittain taajaman laajennusalueet sisältyvät laajaan Haralanharjun maisema-aluekokonaisuuteen, joka on maakuntakaavassa merkinnällä MAnv05. Tällä merkinnällä osoitetaan valtakunnallisesti arvokkaat maisemanähtävyydet. Mustoontien ympäristöä Suinulantien luota Seppälään koskee myös merkintä MY (Maatalousalue, johon liittyy erityisiä kulttuuri- ja/tai maisema-arvoja).

Yleiskaava

Selvitysalueen sillä ranta-alueella, joka rajautuu Ruutanantiehen, Korvenperäntiehen, Mustoontiehen sekä Ansiolahdentiehen ml. Amerikanniemi on voimassa Rantaosayleiskaava (Pir 21.12.2001). Kaava ohjaa ranta-alueiden maankäyttöä. Kaavan mukaisille lomarakennuspaikoille (RA) voidaan myöntää suoraan rakennuslupa.

Suojelumääräys (sr) koskee seuraavaa rakennuskohdetta:

Kolumäen huvila, Mustoontie 174

Selvitysalueen pohjoispuolella on voimassa Suinulan-Havisevan osayleiskaava, Kv 10.1.2005.

Asemakaava

Selvitysalueella on useita voimassa olevia asemakaavoja.

Suojeltuja rakennuksia (sr) on seuraavissa kaavoissa.

Franssilan päärakennus / ak 270_19910715
Tuomontupa (Funkistalo) kortteli 7103 / ak 297_19911008

Alueita, joissa ympäristö säilytetään (/s) on seuraavissa kaavoissa.

Korttelit 6014 (Frantsila) ja 6015 / ak 270_19910715
Puistoalue (Franssila) / ak 270_19910715

Kortteli 7021, Lokomon ok-alue / ak 312_19941013;
560_20060703; 599_20080128;
Korttelit 7024-7028, Lokomon ok-alue / ak 312_19941013;
510_20040503A

Rakennussuojelulla suojeltu

Kangasala: Markkulan tila rakennuksineen

Päätös 15.10.1998. Esityksen tekijä Aarne Markkula.

Suinulan kylässä sijaitseva Markkulan tila muodostaa edustavan ja hyvin säilyneen kokonaisuuden. Tilan vanha päärakennus on rakennettu 1860-luvulla, ja pihapiirissä on myös mm. pytinki, aittoja ja tiilinen navetta 1890-luvulta.

Kohteeseen kuuluvat rakennukset¹

305787 vanha ja uusi päärakennus
305788 sauna-pakarirakennus
305789 kaksi aittaa
305790 talli
305791 navetta
305792 pihapiiri
305793 pihapuiston puutarha
305794 kaksi porttia pylväineen

4 Aikaisemmat selvitykset

Karttaliite 2.

4.1 Valtakunnalliset

Osittain selvitysalueelle ulottuva Haralanharjun maisema-alue sisältyy Valtioneuvoston periaatepäätökseen (1995) valtakunnallisesti arvokaista maisema-alueista (156 kpl). Haralanharjun maisema-alue ei ollut mukana aikaisemmassa valtakunnallisessa julkaisussa: "Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alue työryhmän mietintö II. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992"

Periaatepäätöksen mukaan Haralanharjun maisema-alue on kohdealue nro 39 Pirkanmaalta.² Haralanharju omaa geologisia sekä kulttuurihistoriallisia arvoja. Harjulla sijaitsee näkötorni. Alueen laajuus on 36 km². Liitekartalla esitetty aluerajaus on OIVasta eli ympäristöhallinnon ympäristö- ja paikkatietopalvelusta. Selvitysalueelle jäävä osa maisema-alueesta seutu on pääasiassa rakentamatonta luonnonympäristöä, metsää.

Haralanharju, 171 m, on geologisesti vuori. Tornista avautuvassa maisemassa näkyy myös Suinulan ja Saappaanpohjan kulttuuri- ja luonnonmaisemaa. Seudun metsät ovat viljavia; valitsevana metsätyyppinä on lehtomaisia ja tuoreita käenkaali-mustikkatyypin kuusivaltaisia sekametsiä. Näkötornilta avautuvaa maisemaa hallitsee Vesijärven huviloiden ja kesämökkien täplittämät rannat. Vesijärven kaksi metsäistä saarta Kuttusaari ja Majurinsaari ja

osittain rakentamaton Amerikanniemi ovat luonnontilaisina rantoina harvinaisia tällä asutulla alueella.

Haralanharjun kulttuurimaisema on luokiteltu myös valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuurihistorialliseksi ympäristöksi. Museoviraston ja ympäristöministeriön julkaisemassa selvityksessä: *"Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. 1993"* Haralanharju on kohde nro 23 Tampereen seutukaava-alueelta (karttarajaus on OIVasta eli ympäristöhallinnon ympäristö- ja paikkatietopalvelusta).

4.2 Maakunnalliset

Kangasalan rakennuksia on inventoitu seutukaavaa varten 1981. Inventoinnin teki Lauri Putkonen. Työn tulokset koottiin julkaisuksi: *Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet. Tampereen seutukaavaliitto. Julkaisu B 107 1981.* Päivitetty luettelo julkaistiin 1990 (B 174).

Selvitysalueelta on inventoitu Franssila, Markkula ja Lokomon omakotialue.

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita ja kulttuuriympäristöjä on selvitetty 2000-luvulla Pirkanmaan maakuntakaavaa varten. Työn tulokset on julkaistu Pirkanmaan liiton julkaisusarjassa: *Pirkanmaan maisema-alueet ja kulttuuriympäristöt. Julkaisu B 97 2006.*

Selvitysalueen ranta-alueet ja Suinulan maatalousmaisema jää laajaan maisema-aluekohteeseen: Haralanharjun maisemanähtävyys (nro 5). Kohdekuvauksen yhteydessä mainitaan mm. Franssilan kartano.

4.3 Paikalliset

Kangasalalla tehtiin ensimmäinen kuntatason rakennusinventointi 1978. Inventoijana oli arkkitehti Markku Lahtinen. Selvitysalueella inventoitiin kolme (3) kohdetta:

Franssila 05.131

Markkula 05. 120

Funkistalo (Tuomontupa 3:19) 05. 605

Korvenperän rakennukset (1) inventoi Pauliina Tiusanen Rakennuskulttuurityö Kivikengästä vuonna 2003.

Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöohjelma valmistui 2004. Selvitysalueelta on mukana vain Suinulan ja Muston seutu. Suinulan kylästä esiteltiin maakunnallisesti arvokkaina rakennuskohteina aikaisemmin inventoidut Franssila ja Markkula. Inventoitavaksi kohteeksi ehdotettiin Seppälän tilaa. Franssilan ja Markkulan välille jäävä alue arvioitiin maisemallisesti arvokkaaksi. Markkulan ja Seppälän välille jäävä peltoalue arvioitiin

maisemallisesti merkittäväksi, mutta jossa hienovarainen rakentaminen oli mahdollista.

Ruutana osayleiskaavaa varten tehtävä arkeologinen inventointi valmistuu 2009, tekijänä arkeologi Timo Jussila Mikroliitto Oy:stä. Inventointi kattaa myös historiallisen ajan muinaisjäännökset mm. Suinulan ja Ranssilan vanhimmat asuinpaikat (kylätontit).

5 Aineistot ja menetelmät

Rakennetun ympäristön kehityksen ja tunnuspiirteiden määrittämistä varten selvitettiin ensin alueen asutuksen, rakennustavan sekä elinkeinojen ja maiseman historiaa.

Kylän kehitysvaiheiden tarkastelu tehtiin kirjallisten ja karttalähteiden pohjalta. Tärkeimpinä kirjallisuuslähteinä olivat mm. Kangasalan historiat I-III. Lisäksi alueen vanhoista rakennuksista oli käytössä Janne Markkulan laatima selvitys (julkaisematon). Muisti- ja perimätietoa saatiin haastatteleamalla kiinteistöjen omistajia. Käytössä oli myös arkkitehti Kaisu Kuuselan keräämät kaava-alueen lähtötiedot, jotka sisälsivät karttaesitykset vanhoista rakennuspaikoista vuoden 1915 pitäjänkartan sekä vuoden 1955 peruskartan pohjalta, maisemarakenteesta, vesisuhteista, rakennettavuudesta jne. Tarkemmat lähdetiedot löytyvät lähdeluettelosta ja inventointikorteilta.

Lähdeaineistona olleet vanhat kartat:

- a) Maakirjakartat: Suinula ja Ranssila 1635. Jyväskylän Yliopisto.
- b) Charta Delen öfver Haviseva och Suinula (n. 1797). Kansallisarkisto
- c) Charta öfver Såröla, Tursola, Riku, Pråstegårdens och Frantzila Major Bostellets Ågor, 1792. Kansallisarkisto
- c) Kangasalan pitäjä, 1:33 000? Painettu kartta, 1915.
- d) Senaatin kartasto. Lehdet XIX-XX: 24-25 [Tampere]. Mittakaava 1:42 000. Maanmittaushallitus, 1912
- e) Peruskartta, 1:20 000. Maanmittaushallitus, 1955 ja 1975.

Ympäristön nykytilan arviointia varten tehtiin maastokäyntejä, jolloin kerättiin havaintoaineistoa, haastateltiin asukkaista ja aluetta dokumentoitiin kuvaamalla. Haastatteluja tehtiin myös puhelimitse. Rakennusinventointi oli yksi selvitystyössä käytetty tiedonhankintamenetelmä. Kohdekohtaisia tietoja tallennettiin vain niistä kohteista, joiden kohdalla kulttuurihistoriallisen arvon katsottiin edellyttävän kaavallista suojelua/ohjausta rakennuskohteena tai osana aluekokonaisuutta yleis- tai asemakaavalla. Inventointiin valittiin rakennuksia, jotka olivat joko a) iältään tai tyypiltään jo harvinaiseksi käyneitä, b) rakentamisajankohdan arkkitehtuuria tai rakennustapaa hyvin edustavia ja/tai c) käyttötarkoitukseltaan alueen elinkeino-, sosiaali- tai asutushistorian kannalta tärkeitä. Uusien kohteiden lisäksi täydennettiin Ranssilan ja Markkulan inventointitietoja.

Inventointikohteet olivat:

Musto 428

35 Mäki-Musto 1:1

36 Väli-Musto 1:22

Pappila 436

37 Rajala 3:128

38 Tuomontupa 3:19 (funkistalo)

Ranssila 442

39 Frantsila 7:29

40 Ruutanan koulu 3:3

Suinula 449

41 Kolumäki 2:129, huvila (tietoja myös saaressa sijaitsevasta huvilasta: Korkeamäki 2:28)

42 Markkula 9:4

43 Rauhalahti 2:42

44 Sarjola 1:5

45 Seppälä 2:142

Tursola 459

46 Jokiranta 2:138

47 Metsästysmaja (tilaa 5:11)

48 Vahtitupa 2:6

49 Rästinki 1:149

Inventoitujen kohteiden arvojen ja tunnuspiirteiden kulttuurihistoriallista ja ympäristöllistä merkittävyyttä tarkasteltiin tarkemmin raportointivaiheessa.

Selvitysraportti samoin kuin inventointiaineisto (kohdekartat MapInfo-formaatissa, inventointikortit Excel- ja pdf-lomakkeina ja digitaaliset valokuvat jpg-formaatissa) luovutettiin Kangasalan kunnalle.

6 Arviointi ja toimenpidesuosituks

Selvityksessä annettuja toimenpidesuosituksia varten arvioitiin rakennettua ympäristöä seuraavin **kriteerein**.

Yhtenäinen / Edustava

a) Ympäristössä on vahvasti esillä maankäytön historia ja elinkeinotoiminnan perustana olleet resurssit, kuten luonnonolosuhteet, vesivoima, kulkuväylät jne.

b) Rakennettu ympäristö sisältää alueen kehityksen kannalta tärkeisiin vaiheisiin liittyviä elementtejä, kuten rakennuksia, rakennelmia ja muokattua ympäristöä.

Edustava / Alkuperäinen

Rakennukset / rakennelmat ovat säilyneet ulkoasultaan tavalla, joka ilmentää niiden alkuperäistä tai muuta historiallista käyttötarkoitusta ja rakennustapaa/arkkitehtuuria.

Monipuolinen / Kerroksellinen

a) Ympäristössä on näkyvissä monipuolisesti paikan kulttuurihistoriallisesta ominaisluonteesta kertovia ympäristötekijöitä.

b) Historiallinen kerroksellisuus on luontevaa ja perustuu jatkuvuuteen.

Kulttuurihistoriallisilta tunnuspiirteiltään ja/tai maisema-arvoiltaan merkittävien alueiden arvottamisessa on käytetty seuraavia luokkia, joihin kuhunkin liittyy **toimenpidesuositus**.

Ennen luokkaa on kartassa 4 käytetty merkintätapa

Tummanvihreä viiva (A 1)

Kulttuuriympäristöllisiä arvoja sisältävä alue

Arvojen säilyttämiseen ohjataan rakentamis-, suojelu- ja/tai suunnittelumääräyksiin.

Maisemakuva säilytetään. Alueen kehittämisessä lähtökohtana ovat alueen kulttuuriset tunnuspiirteet, kuten avoimet maisematilat, tiestö, vanha asutusrakenne ja/tai rakennustapa.

Maisemaa muuttavat toimenpiteet tarvitsevat luvan (MRL 128 §)

Punainen viiva (R 1)

Kulttuurihistoriallisesti arvokas kohde

Arvojen säilyttämiseen ohjataan suojelu- ja rakentamismääräyksiin.

Korjausrakentamisessa ja mahdollisissa lisärakentamisessa ei saa muuttaa rakennuksen mittasuhteisiin, julkisivumateriaaleihin ja tyyllisiin yksityiskohtiin perustuvia tunnuspiirteitä.

Oranssi viiva (R 2)

Kulttuurihistoriallisesti arvokas alue

Arvojen säilyttämiseen ohjataan suojelu- ja rakentamismääräyksiin.

Rakentaminen tai muut toimenpiteet eivät saa heikentää eivätkä turmella rakennetun ympäristön kulttuurihistoriallisia tunnuspiirteitä.

Lila ympyrä tai viiva (R 3)

Aluekokonaisuutta täydentävä tai yksittäinen maisemallinen kohde

Rakennuskohteiksi merkityt rakennukset ovat tärkeitä rakennetun ympäristön ajallisen kerroksisuuden ja monipuolisuuden kannalta.

Asemakaava-alueilla (tai rantakaavalla) rakennusten suojeluun liittyvä kaavallinen ohjaustarve on ratkaistava kaavalla ennen lupamenettelyjä, joiden seurauksena voi olla rakennuksiin liittyvien kulttuurihistoriallisten tai perinnearvojen turmeltuminen.

Asemakaavoitetun alueen ulkopuolella sijaitsevien rakennusten purkaminen on saatettava yleiskaavamääräyksellä luvanvaraiseksi (MRL 127§).

Vaaleansininen rasteri

Muut aluekokonaisuudet

Alueita, joissa jälleenrakennuskaudella syntyneen rakennetun ympäristön tai pitkään jatkuneen maataloustoiminnan synnyttämän ympäristön tunnuspiirteet tulee ottaa huomioon alueen kehittämisessä.

Alueelle rakennettaessa on huolehdittava siitä, että rakentaminen sopeutuu sijainniltaan, mittasuhteiltaan ja materiaaleiltaan olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja maisemaan.

Haja-asutusalueella maankäyttöä ja rakentamista ohjataan sen mukaan mitä kunnan rakennusjärjestyksessä ja MRL:ssä määrätään hyvästä rakennustavasta.

Vaaleanvihreä rasteri

Kulttuurivaikutteiset viherkanavat

Viher- ja virkistysalueena varteen otettava maa- ja metsätalousvaltainen kulttuuriympäristö.

7 Rakennetun ympäristön kehitysvaiheita

Seuraavassa aluekuvauksessa esitellään kylien rakennetun ympäristön kehitysvaiheita.

Eri aikakausien muokkaamat rakennetun ympäristön tyypit on rajattu yleispiirteisesti **kartassa 3**. Useimmilla alueilla ympäristö on ajallisesti kerroksinen, mutta vanha maankäyttö tai rakennustoiminta on edelleen havaittavissa tai aluetta karakterisoiva.

7.1 Kylät ja rannat

KYLÄT

Selvitysalueella on Havisevan, Muston, Pappilan, Ranssilan, Rikun, Suinulan, Toosilan ja Tursolan kyliin kuuluvia maa-alueita, mutta vain Ranssilan, Suinulan ja Muston kylien vanhat tonttimaat. Muston rälssitalo (tai torppa) oli asumustyyppinä yksinäistalo, samoin kuin Ranssilan sotilasvirkatalo 1600-luvulta lähtien.

Varhainen kiinteä asutus keskittyi vesistöjen äärelle ja samalla ainoan hyvän kulkuväylän varteen. Saappaanpohjassa ranta oli suojaista, ja rannan läheisyydestä löytyi pelloiksi raivattavia savikoita ja moreenimäkikumpareita rakennuspaikoiksi. Kiinteän maanviljelysasutuksen arvellaan alkaneen jo varhaiskeskiajalla n. 1300 jaa.

Kangasalan historian (I) mukaan Vesijärven länsirannalla kulkeva kulkureitti kirkolta Saappaanpohjaan (Ranssilaan) oli jo 1700-luvun lopulla suunniteltu virallista yleiseksi tieksi.³ Näihin aikoihin laadituissa Suinulan ja Ranssilan isojakokartoissa tie jatkui kylätienä myös Aitolahden suuntaan sekä Suinulan kautta Havisevaan ja Muston talolle (nykyistä Mustoontietä). Yleiseksi tieksi tämä

länsirannan tie perustettiin vasta 1894, silloin aina Teiskon tielle Aitolahteen saakka. Valtio oli jo tätä ennen rakennuttanut yleiseksi tieksi Suinulan kylän kautta asemalle vievän tien.⁴

Näkymä Markkulan mäeltä vanhoille rantapelloille, kylätontin suuntaan.

Suinulan kylä luettiin vielä ensimmäisten maakirjojen mukaan Riun kylään kuuluvaksi; vuoden 1546 maakirjassa Riun seitsemästä talosta kolme sijaitsi Suinulassa.⁵ Kylä itsenäistyi pian, ja sen rintamaista ja taloista on säilynyt maakirjakartta vuodelta 1635. Kylän silloinen taloluku oli kaksi. Kantatalo oli halottu 1553. Talot sijaitsivat alhaalla rannassa, joka oli selvästi nykyistä rantaviivaa ylempänä.

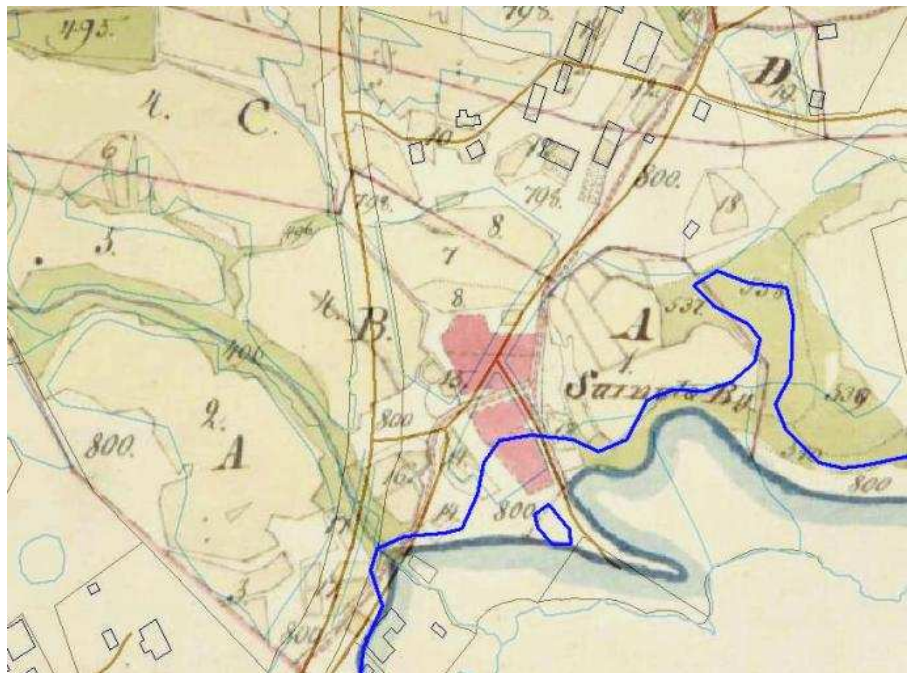
Suinulan vanha tonttialue on nykyään peltomaata, jonka poikki kulkee tilustie rantaan. Järvi jää vesijättömaalle kasvaneen lehtipuuston taakse. Maantietä 3403 (Korvenperäntie) peruskorjattiin 1970-luvun vaihteessa ja uusi suurempi tielinjaus vedettiin vanhojen rintapeltöjen poikki, mutta suurin osa 1600-luvun kartalla näkyvästä peltomaasta on säilynyt avoimena.

Suinulassa toimitettiin isojako 1790-luvulla. Jo tätä ennen Markkulan nro 1 ja Seppälän nro 2 talot oli halottu, edellisestä Yrjölä ja jälkimmäisestä Marttila. Kylärakenne muuttui isonjaon jälkeen, kun Seppälä ja Yrjölä siirrettiin rannasta ns. Tanhuanmäelle. Markkula muutti mäelle 1860-luvun alussa ostettuaan Yrjölän. Seppälä muutti mäeltä (nykyisen tiilinavetan luota) Haralanharjun juurelle n. 1894 isonjaon järjestelyn myötä.⁶ Vanha kylätontti autioitui lopullisesti 1890-luvun lopulla, kun Markkula osti Marttilan.⁷

Kuvassa on Suinulan kylän maakirjakartta (1635) asemoituna maastokartan päälle. Maakirjakartan pellot näkyvät nykytilannetta kuvaavan keltaisen peltomaan päällä tummana viivoituksena. Aidat rajaavat rintamaat ja jakavat sen kahtia A- ja B-taloihin. Vesiuoma ja mäkialue on merkitty aitojen rajaamalle alueelle. Talot ovat järven rannalla, nykyiset rakennukset on merkitty mustin neliöin. Ruskeat tielinjaukset ovat nykyisiä teitä.

Ote maakirjakartasta, 1635. Jyväskylän yliopiston verkkosivut. Pohjalla nykytilanne maastotietokannasta MML / Kangasalan kunta

Kuvassa on osa Suinulan kylän peltokartasta (n. 1797) asemoituna maastokartan päälle. Kylätontti (punainen) on edelleen rannassa, vanha tie nousee mäelle ja siitä erkanevat tienhaara Muston talolle. Hennot siniset viivat osoittavat nykyisiä vesiuomia mm. peltolohkoja kiertäviä ojia. Tumma sininen viiva osoittaa korkeutta 90 m mpy. Charta Delen öfver Haviseva och Suinula (n. 1797). Kansallisarkisto

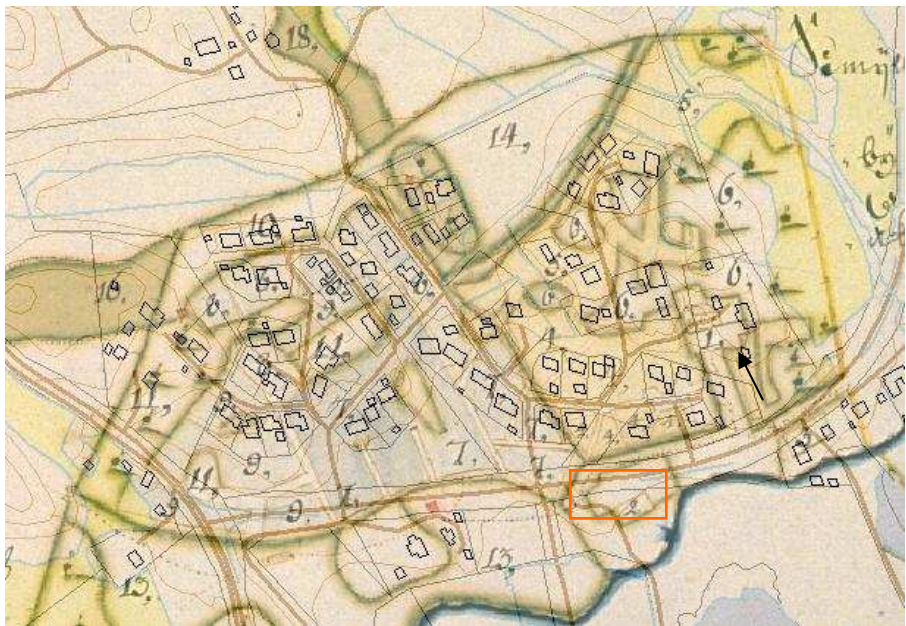
Aitolahden (Franssila) kylän, joka oli ollut myös osa Liuksialan Åke Tottin allodiaalirälssiä, kaksi taloa lahjoitettiin 1650 kenraalimajuri Hans Henrik von Tiesenhausenille. Hänen poikansa, maaherra H.H. von Tiesenhausen yhdisti talot 1672 ja perusti säterikartanon. Isossa

reduktiossa säteri peruutettiin kruunulle, siitä muodostettiin säterivapautta nauttiva sotilasvirkatalo. Talo siirrettiin 1600-luvun aikana ylemmäksi rinteeseen, missä päärakennuksen paikka on uudisrakentamisen myötä siirtynyt hieman ensimmäistä rakennuspaikkaa idemmäksi.

Kuvassa Frantsilan hirsinen yksinäisaitta puistomaisella piha-alueella. Mahdollisesti 1800-luvun alkuun palautuvan rakennuksen alla on kellari.

Kun ruotujakolaitos vuonna 1809 toistaiseksi lakkautettiin, pysyi Franssila virkatalona vuoteen 1828, minkä jälkeen se oli valtion vuokratilana⁸ aina 1950-luvun alkuun saakka⁹. Franssilan vanhasta Korvenperän torpasta muodostettiin itsenäinen tila nro 2 kantatilasta lohkomalla vuonna 1926, Autio nro 3 muodostettiin vuonna 1931. Seuraavat tilat on erotettu 1950-luvulla ja sen jälkeen.¹⁰ Kantatilojen määrä on kasvanut ja Franssilan vanhat rakennuksetkin ovat nykyään tilaa nro 7.

Ote geometrisesta kartasta vuodelta 1702: Franssilan (Frantsilan) majurin puustellin pellot ja niityt/ Kansallisarkisto.

Kuvassa on Ranssilan kylän kartta vuodelta 1702 asemoituna maastokartan päälle (asemointi mittakaavaeroavaisuuksien vuoksi epätarkka). Mustalla nuolella on merkitty kartano ja oranssilla neliöllä paikka, jossa kylän kaksi taloa olivat vuoden 1635 maakirjakartan mukaan. Korvenperän torpan ja Franssilan viljelyksille on rakentunut tiivis omakotialue vuonna 1991 laaditun asemakaavan mukaisesti. Franssilan vanhat rakennukset ovat nykyään kahta eri kiinteistöä: 7:29 (pääpiha) ja 7:37 (kaksi talousrakennusta).

Muston niemi on kuulunut Vääksyn rälssisäterin maihin aina 1600-luvulta 1800-luvun alkuvuosiin saakka. Vuoden 1792 kartassa yksinäistalo on merkitty rälssitilaksi (Musto Frälse hemman), ja Kangasalan historiassa (I, s. 303) mainitaankin, että Muston yksinäinen rälssitila perustettiin 1600-luvulla. Tosin tämä alustalaistila lienee ollut enemmän aikaa rälssitorppana; Kangasalan historian (II) torppa-luettelossa mainitaan Vääksyllä olleen Musto-niminen torppa vuosina 1740-1823. Janne Markkula kirjoittaa, että Musto muodosti itsenäisen maarekisterikylän vasta 1834.¹¹ Muston isännän omistukseen tuli 1869 Havisevan Harala. Seuraavalla vuosikymmenellä Haralaan siirrettiin Muston päärakennus. Tila jäi yhdysviljelyksessä olevaksi sivutilaksi, jossa asui työväkeä.¹² 1700-luvun lopun kartassa lähelle rantaa merkitty päätalon tonttimaa jäi tyhjilleen. Vuosisadan lopulla rantaan rakennettiin herrasväen huvila maatalouden jatkuessa palkollisten voimin. Omistajina oli mm. varatuomari F.E. Snellman ja Tampereen verkatehtaan isännöitsijä August Lundelin. Viime sotien jälkeen Muston tilan maita myytiin vapaaehtoiskaupalla karjalaisperheelle (n. 1946), samaan aikaan myös tilanhoitajan paikka eli Voudinmäki erotettiin kantatilasta.¹³

Charta Delen öfver Haviseva och Suinula (n. 1797). Kansallisarkisto

Kuvassa on 1700-luvun lopun kartta Muston talon kohdalta asemoituna maastokartan päälle (hieman epätarkka). Vanha asumattomaksi jäänyt talonpaikka on Väli-Muston rakennusten ja rannan välissä. Sininen viiva osoittaa korkeutta 90 m mpy. Kylän keskeinen peltoalue on säilynyt avoimena. Suurin osa niityistä (vihreät lohkot) on nykyään metsämaata.

Kuvassa näkymä pohjoisesta Muston peltoalueelle. Takana Kuuslahden karjalaistila, jonka talouskeskus rakennuksineen on pitkälti Muston tilan ajoilta. Lautarunkoinen asuintalo oli 1900-luvun alkupuolella rakennettu karjakon ja muonamiehen asunnoksi¹⁴, samalta ajalta ovat mm. lautarunkoinen aitta ja suuri kivinavetta (lautakorotus tehty myöhemmin). Vanha riihi on kunnostettu asuntokäyttöön. Asuinrakennusta on laajennettu 1950-luvun uudella eteisosalla. Tien toisella puolella on moderni omakotitalo.

TORPPARIALUEET

Selvitysalueella, joka Suinulaa, Mustoa ja Ranssilaan lukuun ottamatta oli kylien takamaita, perustettiin ensimmäiset torpat 1700-luvulla.¹⁵ Vuosina 1743 ja 1757 annetuilla asetuksilla myös talonpojat saivat oikeuden torppien perustamiseen. Ranssilan Korvenpään torpasta on tietoja 1780-luvulta. Tienristeyksessä sijainnut torppa on merkitty kartoille myös Fiskari-nimisenä. Se itsenäistyi 1920-luvun lopulla Franssilasta.

Erityinen torpparien asuinalue syntyi 1800-luvulla Saappaanpohjasta länteen, lahdelmaan laskevan Saappaanpohjanojan ja siihen ympäröiviltä alavilta mailta valumavesiä keräävien ojien ympäristöön. Nykyinen Huhdintie oli torppareiden yhdystienä maantielle. Perimätiedon mukaan¹⁶ Tursolan kylän mailla oli viisi torppaa, joista neljä oli Tavelan torppia: Jokela sijaitsi Saappaanpohjanojan siltapaikan luona, Haavisto hieman Jokelaa lännempänä ja Saarikko (1:280) tien päässä, radan länsipuolella, paikalle vie nykyään Helenantie. Jussila (2:167) löytyy edelleen maataloustilana radan varresta. Nevasjärven eteläpuolella sijaitseva Ytti (1:248) oli Tursolan Karttialan torppa. Saappaanpohjanojan itäpuolella sijaitsi Pappilan torpista mm. Myllymäki, jonka tienvarsipiha on edelleen asuttu maatalouspaikka. Vuoden 1912 topografikarttaan (Senaatin kartasto) merkityistä asuinpaikoista on

asuttuna edelleen rantapeltomaiseman ympärillä sijaitsevat 442-2:9, 436-2:56, Koivulehto 459-2:33, Jokiranta (459-2:138) ja Puistola (459_2:136). Vanhat rakennukset ovat pääsääntöisesti uusittu. Jokirannan tilalla on 1900-luvun alkuvuosiin ajoittuva puutalo, ulkoasussa on jonkin verran korjausten tuomaa kerroksisuutta.

Senaatin kartta (1912) asemoituna maastokartan päälle. Vaaleat alueet ovat vanhoja pelloja. Nykyiset pellot on merkitty keltaisella ja vihreällä (aktiiviviljelyksessä). Huhdintie kulkee alueen halki idästä länteen. Punaiset neliöt ovat asuinpaikkoja. 2000-luvun rakennuskanta on merkitty mustalla. Ruutanantietä on peruskorjattu ja linjausta uusittu 1900-luvun loppupuolella. Vanhaa tietä on Lintulahden kohdalla jäänyt asuntotieksi.

Torppia itsenäistyi ja uusia pientiloja perustettiin 1920-luvulla asutus- ja torpparilakien myötävaikutuksella. Saappaanpohjassa sijaitseva Uusitalo nro 2 muodostettiin 1924 Pappilasta eli kirkkoherran virkatalosta lohkomalla.¹⁷ Saappaanpohjan eteläpuolella sijaitsevien Mäkelän ja Rautaojan kantatilana on Rantaoja nro 7, joka on muodostettu lohkomalla Riun Lemolasta 1924.¹⁸ Rauta-oja ja Mäkelä sijaitsivat 1920-luvun alkuun saakka Pikonlinnan lähellä, mistä ne on siirretty nykyiselle paikalle.¹⁹ Lintulahti nro 8 on muodostettu lohkomalla Sarkolasta 1926, mutta paikalla ilmeisesti sijaitsi aikaisemmin Riun Tanhuanpään Harra-torppa vuodelta 1843.²⁰ Entisiin Tursolan kylän torppiin lukeutuneen Vanha-Ahola (1:311) nykyisen valtatie 9 pohjoispuolella.

Lintulahden talouskeskus pienen peltoalueen keskellä. Rannassa sijaitseva Hepolahden tila on erotettu Lintulahdesta. Molempien tilojen rakennuksissa on korjausten tuomaa ajallista kerroksisuutta. Rantarakentaminen on alkanut Hepolahdessa ja Hepokärjessä 1950-luvulla.

RANNAT

Ranta-alue Suinulasta Muston kylälle on yksi vanhimmista Kangasalan huvila-alueista. Ensimmäiset huvilat olivat enimmäkseen kaupunkilaisperheiden suurikokoisia ja koristeellisia rakennuksia, joissa saattoi kesät asua myös palvelusväkeä, jotka huolehtivat puutarhasta ja kesäksi paikalle tuoduista kotieläimistä. Huvilat rakennettiin luonnonkauniisiin kallioniemiin lähelle hyviä kulkuyhteyksiä, etenkin rautatie toi kesäasukkaita Suinulan seudulle.

Sarjolan huvilan venevaja.

Vesijärven rannoilla alkoi kesähuviloiden ensimmäinen rakentamiskausi 1890-luvulla. Seppälän talon maille perustettiin 1800-1900-lukujen taitteessa Rauhalahden ja Kolumäen huvilatontit, myös Korkeasaareen nousi huvilarakennus.²¹ Perimätiedon mukaan Tavelan kartanon tytär sai 1900-luvun alussa häälahjaksi kuusi huvilatonttia eripuolilta Vesijärveä. Huvilarakennuksista on säilynyt Rautiala (Sarjola) Suinulassa ja Jokiranta Saappaanpohjassa.²² Tursolan kylään kuuluvaan Isosaareen, Franssilan eteläpuolelle, valmistui Koivuniemen asuin- tai huvilarakennus 1900-luvun

alussa.²³ Muston maille rakennettiin ensimmäinen huvila 1899, kun tila siirtyi varatuomari F.E. Snellmanin omistukseen.²⁴ Kookas lautarunkoinen huvila purettiin 1990-luvun lopulla.

Koivuniemen hirsitalo on perustettu kalliolle ja jyrkälle kivijalalle. Rakennuksen julkisivuissa on muutosten tuomaa ajallista kerroksisuutta. Oikeanpuoleisessa kuvassa on Kolumäen uimakoppi, nykyään jo harvinaiseksi käynyt rakennustyyppi.

Seuraava rantojen rakennusvaihe alkoi viime sotien jälkeen, kun työväestön mahdollisuudet vapaa-aikaan lisääntyivät kasvavan lomaoikeuden myötä, erityisen merkittävä oli lauantain muuttuminen 1960-luvulla vapaapäiväksi.²⁵ Kesämökit olivat 1940- ja 50-luvuilla kooltaan ja varustetasoltaan vaatimattomia lauta- tai hirsirunkoisia viikonloppumajoja, 1960-luvulta lähtien mökkien pinta-ala alkoi kasvaa. Toosilan Amerikanniemen etelärannan pitkä ja tiivis mökkiasutus on hyvä esimerkki aikakauden synnyttämästä rakennetun ympäristön tyypistä; kapeat tontit ovat vierä vieressä, rakennukset alhaalla rannassa, ylämaastossa tontit rajautuvat kokoajatiehen, jonka varrella maisema on melko sulkeutunutta, metsäympäristöä. Amerikanniemellä rakennuttajat olivat enimmäkseen rautatieläisiä, jotka rakensivat pienet huvilansa samalla mallilla ja osittain talkootyönä. Samaan aikaan alkoi mökkirakentaminen myös Saappaanpohjan ja Hepolahden välisen niemen rannoilla ja lähisaarissa, mm. Verkkosaaressa ja Mäkelänsaaressa.

Viime sotien jälkeisen ajan yksikerroksisissa kesämökeissä on tavallisesti loivaharja, veranta jatketun katonlappeen alla tai pulpettikattoisena ja julkisivuissa yhtenäinen vaaka- tai pystyverhous. Rakennukset tehtiin pääasiassa laudasta, mutta myös hirttä käytettiin, jolloin mökki tehtiin joko perinteisen pienasumuksen tyyliin tai etenkin 1960-luvulla tummasävyisenä pyörö- tai saharhirsimökkinä päätyverannalla. Tuolloin sama tummuus ja materiaalivalinnat toistuivat piharakennuksissa.

7.2 Rautatie ja omakotitaajama

Vuonna 1882 pitäjän luoteiskulman peltojen ja metsien läpi rakennettiin Tampereen-Haapamäen välinen rautatie.²⁶ Se oli valmistuessaan osa Helsingistä Pohjanmaalle johtavaa päärataa. Rata ja etenkin pikku hiljaa 1900-luvun alkupuoliskolla tihentynyt seisakeverkko Kangasalan ja Suinulan asemien välillä kytkivät seudun Tampereeseen ja toivat kaupunkikulttuurin vanhaan maalaispitäjään, ensi vaiheessa huvila- ja kesäasukkaiden mukana ja toisessa vaiheessa työväestön omakotirakentamisena.

Jo ennen viime sotien jälkeen käynnistynyttä omakotirakentamista, oli maantien ja radan risteysalueen ympäristöön, Ruutananjärven lähelle, rakentunut pieni asumusryhmä. Vuoden 1912 kartalla näkyvistä rakennuksista²⁷ yksi on vahtitupa, joka sijaitsi nykyisen nuorisotalon eteläpuolella. Samalla puolen maantietä oli myös pari muuta asumusta, jotka sijaitsivat suurin piirtein nykyisen Ruutan Seurahuoneen sekä Rajalan (3:128) kiinteistöjen kohdilla. Maantien eteläpuolella oli pieni pelto, jonka ympärillä Rästingin (1:149) lisäksi oli neljä rakennusta, niistä kauimmainen Siwan paikkeilla.

Ruutanan halki kulkevan maantien reunat ovat omakotiasutuksen varaamat. Vanhan katkaistun tielinjauksen varressa olleet liiketontit ovat jääneet muuhun käyttöön, vain entisellä säästöpankin tontilla, joka säilyi maantien varressa, on liiketoimintaa eli Siwan kauppa.

Talojen määrä alkoi kasvaa 1930-luvulta lähtien, kun kunta alkoi myydä palstoja maa-alueelta (Ruutan tila), jonka se oli 1928 ostanut sahanomistaja Frans Mäkelältä.²⁸ Varsinaisesti Ruutan kehittyminen Kangasalan pohjoiseksi taajama-alueeksi alkoi kohta sodan päättymisen jälkeen 1940-luvulla. Seutu sijaitsi otollisesti radan varressa heti Tampereen kaupunginrajan takana, missä työläisten asuntopulasta oli merkittävä ongelma. Radanvarren omakotialueen ensimmäisiä rakennuttajia oli Lokomon tehdas Tampereelta, joka jo sodan aikana osti 14 hehtaaria maa-alueen Tursolan Karttialan tilasta ja palstoitti sen runsaaksi puoleksi sadaksi 18-22 aarin omakotitontiksi.

Idea asuntoalueen perustamiseen oli herännyt myös Tampellan tehdastyöläisten keskuudessa, jotka asiaa ajaakseen perustivat omakotiyhdistyksen Tampellan Konepajan työntekijöiden Omakotiyhdistys ry²⁹, joka myöhemmin (1954) muutti nimensä Iskelän omakotiyhdistykseksi. Yhdistys hankki Tampellan avustuksella maata Ruutanasta. Tehtaan rakennussuunnitteluyksikkö teki tonttisuunnitelman ja rakennusmestari valvoi tarvittavat tietyöt.³⁰ Alueelle tuli 119 keskimäärin 25 aarin tonttia.³¹ Ensimmäisenä rakennusvuonna, 1946, kunta myönsi kymmenen asuintalon rakennuslupaa. Lupia haettiin myös asutustoimiston kautta. Tampellan alueella tontit arvottiin yhdistyksen jäsenistön kesken.

Iskelän omakotiyhdistyksen kokoontumisaikkana toiminut lautarakennus näkyy Vältien päässä. Seinässä lukee ISKELÄ.

Ruutanan omakotirakentajat tekivät omien talojensa lisäksi talkootyötä omakotiyhdistyksille ja rakensivat itse tiet valmiiksi ja niille valot. Tehtaat auttoivat sähköjohtojen ja muuntajan hankinnassa. Omakotialueille rakennettiin rakentamisajankohdalla tyypillisiä puolitoistakerroksisia puutaloja sekä hyvinkin pieniä vaatimattomia mökkejä. Rakennuspiirustukset hankittiin itsenäisesti. Lokomo osallistui muita tehtaita aktiivisemmin omakotihankkeeseen ja tilasi Varkauden Ahlströmin tehtailta 56 ”talopakettia”.

Maantien ja entisen seisakkeen ympärille keskittyvän taajaman eteläpuolella oli torppariasutukseen perustuva maatalousalue, ns. Jussilan alue, josta Tampellan virkailijoiden omakotiyhdistys osti V. H. Tavelalta yhteensä 12,5 ha maata.³² Maat olivat aikoinaan kuuluneet Saappaanpohjanojan lähellä sijainneen Jokelan tilaan (entinen torppa).³³ Ensimmäiset pienet puutalot olivat virkailijoiden loma-asuntoina, myöhemmin alue täydentyi omakotitaloilla.³⁴ Sotien jälkeen molemmin puolin rataa tuli myös rintamamiestiloja.

Jussilan alueella on paikoin hyvinkin väljästi rakennettua ympäristöä.

Ruutanaan laadittiin asemakaava (rakennuskaava) 1978. Tämän jälkeen peruskorjattiin myös tietä ja entinen tasokäytävä radan yli korvattiin edellisen eteläpuolelta kiertävällä alikäytävällä. Nykyään

kaupalliset palvelut keskittyvät radan itäpuolelle ja valtatie 9 varteen.

Ruutanen alue on ollut viime ajat voimakkaassa kasvussa, taajamaa on täydennysrakennettu ja kokonaan uusia omakoti- ja rivitaloalueita on kaavoitettu Laureeninkalliolle ja Ranssilaan. 2000-luvulla Ruutanassa on asukkaita noin 3200.

7.3 Palvelut

Ruutanen koulu aloitti Suinulan kouluna vuonna 1916 Markkulasta vuokratuissa tiloissa.³⁵ Päätös koulun perustamisesta oli tehty edellisenä vuonna. Ensimmäinen varsinainen koulutalo valmistui Saappaanpohjaan 1925. Talon rakennushanke liittyy vuoden 1921 oppivelvollisuuslain toteutukseen. Uusia tiloja tarvittiin, kun kansakoulu jakaantui kaksivuotiseen alakansakouluun ja nelivuotiseen yläkansakouluun. Koulua laajennettiin vuosina 1951-52 rakennetulla uudisrakennuksella, koska entiset tilat eivät riittäneet sotien jälkeisille suurille oppilasmäärille. Ruutanen koulu on edelleen toiminnassa.

Ruutanen terveyspalvelujen järjestämiseksi kunta osti 1949 Sievälän talon, johon tuli neuvola ja terveysaseman asunto. Uusi moderni terveysasemarakennus valmistui 1960-luvun alkuvuosina Lokomon asuinalueen viereen. Nykyään terveysasema toimii samaan pihapiiriin 1995 valmistuneessa uudisrakennuksessa.³⁶

Ruutanen päiväkotii

Päivähoitopalvelujen järjestämistä varten ruutanalaiset perustivat oman päiväkodin kannatusyhdistyksen vuonna 1951. Päiväkoti sai ensimmäiset toimitilat kunnan omistamasta huoneistosta, jota paikalliset alkoivat kutsua Nippalaksi.³⁷ Vuonna 1957 päiväkotii muutti kunnan terveystaloon eli Sievälään. Päiväkotiiyhdistyksen toiminta lakkautettiin virallisesti vuonna 1973 ja päiväkotii siirtyi Kangasalan kunnan sosiaalitöiden alaisuuteen ja toiminta sijoitettiin terveysasemarakennukseen. Päiväkodin tiloja on laajennettu 1980- ja 1990-luvuilla, vuonna 1991 valmistui vanhan osan jatkeeksi siipirakennus.³⁸

Kangasalan seurakunta rakennutti 1958-59 Ruutanaan seurakuntakeskuksen, suunnittelijana arkkitehti Pertti Turunen.³⁹

Rakennus sijaitsee maantietä reunustavan omakotiasutuksen koillispuolella, metsäympäristössä. Alun perin rakennukseen tuli kokoussali, kaksi kerhohuonetta ja vahtimestarin asunto sekä muut tarpeelliset tilat. Vuonna 1966 rakennettiin alttari, jolloin rakennuksesta tuli kyläkirKKo.

Kaupalliset palvelut ovat vähentyneet. Kylällä toimineet pankit (Säästö-, Osuus- ja Postipankki) ovat sulkeneet konttorinsa. Postipankin talossa on nykyään Siwa, kylän ainoana kauppa. Entisen seisakkeen lähellä toimineen OTK:laisen Voiman kauppatalossa on Ruutanan Seurahuone. Radan länsipuolella, Mäntytiellä on 1980-luvun liiketalo, joka rakennettiin palaneen kauppa- ja postirakennuksen tilalle, nykyään nuorisotalona. Postipalvelut on siirretty Jyväskylätien (tie valmistui 1970-luvun alussa) varteen rakennettuun Shell-huoltoasemalle, jonne johtaa kylästä myös pyörätie. Yksityiskauppana (Ellimäki) aina vuoteen 1992 asti toiminut puutalo on Mäntytiellä, vieressä on vanhempi puutalo (Rajala), jossa aikaisemmin oli ollut puoti.⁴⁰

Ajallisesti tunnistettavassa asussa säilynyt rakennus on matala ja pitkänomainen, harjakatto on loiva ja julkisivujen rauhallinen arkkitehtuuri perustuu eheisiin rappauspintoihin ja selkeään aukotukseen.

8 Kohdekuvaukset

Seuraavaksi kuvataan selvitystyön aikana kohteiksi valittujen alueiden ja rakennusten nykytilaa. Yksityiskohtaisempaa tietoa kohteista on tallennettu Excel-pohjaisille inventointikorteille. Lisäksi rakennuksista on valokuvamateriaalia.

Kohderajaukset ovat **karttaliitteessä 4**. Kartalla näkyvä kohdenumerointi viittaa raportin kohdeotsikoiden numeroon (esim. 8.1 on kartalla 1, jne). Aineistosta on myös paikkatiedot (MapInfo).

8.1 Suinulan-Ranssilan maatalousmaisema

Kangasala-Oriveden tien vanha linjaus on säilynyt mittakaavaltaan ja korkokuvaltaan perinteikkäänä Suinulan kylän vanhojen rintamaiden kohdalla. Tie on hiekkapinnalla. Markkulan luona vanhalta maantieltä haarautuu Muston kylätie, jolta taas jonkin matkan päässä erkanee

tie Seppälään – sieltä tie vielä 1900-luvun alussa jatkui Haralanharjun kautta Havisevan kylälle.⁴¹

Markkulan talouskeskus sijaitsee lehtipuita kasvavalla mäenkumpareella. Talonpoikaiset rakennukset muodostavat pohjoista maisemareunaa viljelyksessä olevan pellon yläpuolelle. Etelässä järvi on jäänyt vesijättömaalle kasvaneen lehtipuuston taakse, mm. entisessä kylänrannassa kasvaa isoja 1900-luvun alun tervaleppiä.⁴² Ranssilan kylän puolella entinen maatalousmaisema on muuttunut omakotialueeksi ja myös täällä näkymät Vesijärvelle ovat jääneet metsittyneiden rantapeltojen taakse. Markkulan ja Frantsilan talojen varhainen puutarhakulttuuri antaa ympäristöön erityistä ilmettä vanhojen puistopuiden muodossa, vanhimmat lehmukset ja lehtikuuset ovat mahdollisesti 1860- ja 80-luvuilta.⁴³ Mustoontien ja Seppälän välillä on tasapainoinen puusaarekkeiden ja ojapainanteiden jäsentämä peltomaisema.

Markkula kuvattuna uuden ja vanhan Orivedentien risteyksestä.

Markkulan portin luota haarautuu Sariolantie 1900-luvun alkupuolella rakennetulle Rautialan huvilalle (Sarjola). Tienristeyksessä on maitolaituri ja pieni lautavuorattu ja verannan kohdalta laajennettu puutalo, entinen Markkulan työväenasunto. Edempänä Muistomerkintienä jatkuvan maantien varrelta löytyy kaksi pientä itsellisen asumusta, vanhempi nk. Onnela on 1800-luvulta (vaalea laudoitettu), punainen Kivistö on 1900-luvun alusta.⁴⁴

Muistomerkintien nimi tulee graniittisesta muistomerkistä, joka on kohta Markkulan talouskeskuksen pohjoispuolella ja pystytetty niiden valkoisten muistoksi, jotka teloitettiin punakaartilaiden toimesta tammikuussa 1918 Suinulan Markkulan pihamaalle.

Mustoontien ja Muistomerkintien varteen rakennetut uudet omakotitalot ovat Puukon tilan kookasta kartanomaista uudisrakennusta lukuun ottamatta puolitoistakerroksisia, harjakattoisia puuelementtitaloja. Uudisrakentamisella ei ole ollut merkittävää vaikutusta Markkulan mäen ympäristölliseen ominaisluonteeseen, koska rakentaminen on tapahtunut muutaman talon ryhmissä tieympäristön metsiköihin.

8.1.1 Markkula

Suinulan Markkulan (Marttila 9:4, Markkula 10:4) vanha päärakennus (1860-luku) ja sitä nuorempi pytinki (1890-l) ovat asumapihan eteläosassa kulmittain toisiinsa nähden. Sauna-pakarirakennus (1902, päädyssä nuorempi jatko-osa 1991) rajaa pihaa lännessä. Asumapihan ja entisen talouspihan välillä on kookkaita yksittäisiä havu- ja lehtipuita. Niiden katveessa on riviaitta (1904), jonka edessä on sola. Idässä alas tielle viettävällä piha-alueella on salvosjalkainen yksinäisaitta (1870-80-l) sekä kookkaita jalopuita mm. jalavia. Tien reunassa on pensasaitaa ja kaksi rautaporttia, joissa kiviset pylvää. Etelässä pellolla on hirsinen palvi/savusaunarakennus (n. 1902, lyhennetty).

Vanhaa Orivedentietä Markkulan kohdalla.

Markkulan tiilinen karjarakennus ja kiviset portinpylväät. Takana näkyy aitta ja talli.

Pihassa sijaitsevan sauna-pakarin-rakennuksen takaa länteen laajentuvana rakennusryhmänä on ensin tiilipäätyinen marjakellari ja puuliiteri sitten kaksi viljamakasiinia, hirsinen (1860/70-l) ja lautarunkoinen (1951).

Tieltä pihaan nousevan tien varressa sijaitsevat punatiilestä muurattu karjarakennus (1896) sekä puurunkoinen talli (1902). Niiden väliin jää konesuoja (n. 1970) ja taakse pitkä saharakennus. Jälkimmäiset neljä rakennusta kuuluvat eri tiloihin kuin muut pihapiirin vanhoista rakennuksista.

8.1.2 Seppälä

Seppälän (2:142) talouskeskus sijaitsee erillään muusta asutuksesta, avaran maisematilan reunalla, kumpuilevan peltoalueen ja koilliseen kohoavan havumetsän rajalla; talo on maisemapiste etelästä aukeavissa näkymissä.

Seppälän rakennukset kuvattuna etelästä.

Taloukeskuksen rakennukset ryhmittyvät pitkänomaiseksi kaakonluoteen suuntaiseksi pihaksi maisematilan pääsuuntautuneisuutta seuraillen. Päärakennus ja pitkä aittarivi ja pakarirakennus ryhmittyvät saman pihan ympärille, hirsinen karjarakennus on näiden luoteispuolella pääty talolle päin. Edellä mainitut rakennukset on muistitiedon mukaan rakennettu 1890-luvulla (siirto 1894) kylämäeltä siirretyistä rakennuksista.⁴⁵

Seppälän pakari ja päärakennus. Päärakennukseen on tullut korjausten myötä ajallista kerroksisuutta, mutta kokonaisuutena pihapiiri on edelleen perinteikäs.

8.1.3 Frantsila

Frantsilan (7:29, entinen Franssila) rakennukset jäävät alan maantielle viettävän puistomaisen piha-alueen taakse suojaan. Entinen peltoalue päärakennuksen eteläpuolella on muuttunut omakotialueeksi.

Päärakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo, joka on nähtävästi vuosien 1898-1903 välissä peruskorjattu tai ehkä jopa uudelleen rakennettu vanhoista hirsistä ja vanhoilla virkatalon piirustuksilla nykyiseen asuunsa.⁴⁶ Rakennukseen ei ole tämän jälkeen tehty merkittäviä ulkoasullisia muutoksia. Kiinteistöön kuuluvalla piha-alueella on säilynyt aitta, osa pitkää pakarirakennusta ja hirsistä salvottu vanha käymälärakennus. Eteläisestä siipirakennuksesta on säilynyt kiviperustusta.

Toimenpidesuositukset

A 1 / Suinulan maatalousmaisema

R 1 / Markkulan, Frantsilan ja Seppälän pihapiirit (Markkula on suojeltu rakennussuojelulailla)

Suinulan vanha kylämäki ja Seppälään ulottuva peltomaisema vanhoine rakennuksineen on perustellusti maakuntakaavassa sisällytetty arvokkaaseen Haralanharjun maisema-alueeseen (nro 5).

Laaja maanviljelyskulttuurin synnyttämä aluekokonaisuus on ympäristöllisesti, historiallisesti ja rakennushistoriallisesti arvokas. Maankäytön, täydennysrakentamisen ja alueella tehtävien toimenpiteiden tulee olla sellaisia, että alueen kulttuurihistoriallisesti ja maisemakuvallisesti arvokas luonne säilyy.

Tielinjaus on maisemakokonaisuuden kannalta merkityksellinen ja sen säilyminen tulee turvata soveltuvin kaavamääräyksin.

Markkulan pihapiiri rakennuksineen on rakennussuojelulakikohde, joka tulee yleiskaavassa merkitä erityisellä suojelumerkinnällä. Suojelu koskee suojelupäätöksessä lueteltuja rakennuksia ja muita rakenteita ja puustoa. Tien varressa säilyneet kaksi itsellisten asumusta ja niiden lähellä sijaitsevat kiviadat täydentävät arvokasta kulttuuriympäristöä.

Seppälän suojelutavoitteet liittyvät pihapiirin ympäristöllisiin arvoihin: päärakennuksella on erityistä maisemallista suojeluarvoa, muulta osin rakentaminen pihapiirissä tulee soveltua olemassa olevaan rakennustapaan ja maisemaan.

Frantsilan kohdalla suojeluarvoja on päärakennuksella ja puistomaisella piha-alueella, joka sisältää myös vilja-aitan ja hirsisen ulkokuoneen.

Perusteet

Markkulan ja Seppälän tilakeskukset peltoalueineen muodostavat itsenäisen kulttuurihistoriallisen, rakennushistoriallisen ja maisemallisen kokonaisuuden, jossa asumisen ja maatalouden pitkäaikaisuus ja maiseman historia ilmenee vahvasti kulttuuriympäristön perustekijöistä eli asuinpaikoista, kylätiestä, rakennuskannasta ja avoimina säilyneistä pelloista.

Markkulan ja Seppälän välinen peltoalue jää Haralanharjun näkötornilta avautuvaan maisemaan, tosin metsän puusto alkaa peittää näkymiä Suinulan kylän suuntaan.

Markkulassa on edustava kahden asuinrakennuksen pihatyypin 1800-luvun ja 1900-luvun alun talonpoikaisrakennuksin. Seppälän pihapiirillä sekä etenkin päärakennuksella on suuri ympäristöllinen arvo. Nykyisellä paikallaan kantatila liittyy isonjaon synnyttämään maisemavaiheeseen. Suinulan muistomerkin pohjoispuolella säilyneet kaksi pienasumusta toimivat pienimuotoisena vaihettumisalueena uuden omakotirakentamisen ja vanhan maatalousympäristön välimaastossa. Rakennuksilla on ympäristöllistä arvoa.

Franssilan alkuperäinen maatalousympäristö on hävinnyt, mutta säilyneillä rakennuksilla ja puistomaisella piha-alueella on rakennushistoriallista ja historiallista arvoa. Talon vaiheet nivoutuvat myös osaksi henkistä kulttuuriperintöämme – Z. Topeliuksen sanoittamaa runoa *Kesäpäivä Kangasalla* (En sommardag i Kangasala), joka syntyi, kun Topelius 1853 vierailullaan Franssilan kartanossa vaikutui Haralanharjulta järvi-, harju- ja viljelymaisemaan avautuvista näkymistä. Gabriel Linsén sävelsi runon lauluksi 1864.

8.2 Vesijärven huvila-alue

Kohdealueen vanhimmat huvilatontit on erotettu Suinulan Seppälän ja Markkulan sekä Muston yksinäistilan maista. Huvila-asutus näkyy vain paikoitellen kylätien ympäristössä. Merkittävämpi näkymäsuunta on järveltä, tosin sielläkin huviloiden päärakennus jää tavallisesti rantapuuston taakse ja vain rantarakennukset – sauna, venevaja, uimakoppi – nousevat osaksi rantamaisemaa.

8.2.1 Rauhalahti

Rauhalahden huvila

Rauhalahden (2:42) huvila on 1800-luvun lopulta (n. 1896), ja rakennettu paikalle siirretystä Keson Heikkilän rakennuksesta. Rakennuttajana oli tamperelainen kauppias Arthur Jaatinen, myöhemmin huvilan omisti mm. insinööri Taubert ja kansakoulunopettaja Luja Leimu.⁴⁷ Rakennus on nykyään ympärivuotisessa asuinkäytössä.

Jyrkähkösti rantaan viettävällä huvilatontilla on päärakennus ja piharakennuksia, joista hirsiset on siirretty paikalle. Päärakennuksessa on harjakatto, vuoraamattomat hirsiseinät ja kiviperustus. Rannanpuoleisella seinällä on avoveranta. Päärakennus muistuttaa kokonaishahmoltaan enemmänkin rakentamisajankohdan keskikokoista asuinrakennusta kuin herrasväen huvilarakennusta.

8.2.2 Kolumäki

Kolumäen huvila

Tamperelainen kauppias Juho Kivinen rakennutti Kolumäen hirsihuvilan vuonna 1900, suunnittelijana oli Toivo Ax (Tampellan piirustaja/konepiirtäjä).⁴⁸ Huvila on nykyään ympärivuotisessa asuinkäytössä. Rinnetonttia luonnehtii iäkäs mäntypuusto. Jyrkästi rantaan viettävä maasto on porrastettu kivistä ladotulla muurilla.

Kolumäen (2:129) huvilassa on päädyistä rannanpuoleiselle julkisivulle kiertävä avoveranta. Rakennuksen alla on kellari. Vanhoista piharakennuksista on jäljellä pieni uimakoppi ja isohko lautaseinäinen leikkimökki. Tontille on 1990-luvulla rakennettu kokonaisuuteen sopiva sauna vanhoista hirsistä. Huvilaan alun perin kuulunut sauna-varastorakennus on nykyään eri kiinteistöä. Kolumäki on ympärivuotisessa asuinkäytössä.

8.2.3 Korkeasaari

Korkeasaari. Rantasauna näkyy vasemmalla ja huvila oikealla.

Suhosen huvilana edelleen tunnettu Korkeasaaren (2:28) huvila on valmistunut hieman myöhemmin kuin lähellä sijaitseva Kolumäki, noin 1902.⁴⁹ Huvilan rakennuttajia olivat opettajasisarukset Amanda ja Ida Ojanen, jälkimmäisen puoliso oli kouluneuvos Emanuel Suhonen. Huvilat ovat tyypiltään samanlaisia. Molemmissa on jyrkkä harjakatto ja julkisivut hirsiseinien osalta vuoraamattomat. Tikkunoissa on koristeleikatut otsalaudat. Korkeasaaren huvilan rannassa on perinteikäs hirsisauna (1929). Mantereen puolella venerannassa on venevaja ja muita suojia.

8.2.4 Sarjola

Tamperelainen kansakoulunopettaja Mauritz Holmlander rakensi Sarjolan huvilan n. 1903-04.⁵⁰ Tontti on erotettu Markkulasta. Päärakennus sijaitsee kallioisella mäennyppylällä. Rantaan viettävää rinnettä on terassoitu. Itäosassa ollut puutarha on nykyään luonnontilaista metsikköä.

Kookas, ympärivuotisessa asuinkäytössä oleva hirsihuvila on remontoitu 1970-luvulla, jolloin mm. sen ulkoseinien lämmöneristystä parannettiin. Rannanpuoleiselle seinälle on 2000-luvulla palautettu alkuperäistä vastaava avoveranta. Päärakennuksen lähellä on entinen pakari ja Tavelasta tuotu hirsiaitta sekä

myöhemmin rakennettuja piharakennuksia. Alkuperäisiin rakennuksiin kuuluu aitan taakse jäävä leikkimökki, rantapolun yläpuolella sijaitseva huvimaja sekä sauna, uimakoppi ja venevaja alhaalla rannassa.⁵¹

Sarjolan huvila. Huvilatontin monilukuisen rakennuskantaan kuuluu saunapolun viereen rakennettu huvimaja.

Sarjolan naapurissa sijaitsevan Hirvirannan pienikokoiset mökki ja rantasauna ovat pelkistetympää tyyliä 1950-luvun puolivälistä. Suunnittelijana oli arkkitehti Mikko Heliövaara. Mökkitontin reunalla on pitkä kiviaita, joka on ladottu aidan toisella puolen sijainneen Sarjolan huvilan puutarhasta siirretyistä kivistä.⁵²

8.2.5 Väli-Musto

Varatuomari, pankinjohtaja F. E. Snellmanin isännyyden myötä Muston tilalle rakennettiin kaksi lautarunkoista huvilaa heti 1800-luvun ja 1900-lukujen taitteessa. Näistä on jäljellä pienempi huvilarakennus, joka myöhemmin oli oikeuskansleri, korkeimman oikeuden presidentti Toivo Tarjanteen huvilana (Väli-Musto 1:22). Rakennusta on laajennettu vuosina 1932, -37 ja -64. Tilan rannalla on säilynyt arkkitehti Onni Tarjanteen 1938 suunnittelema pulpettikattoinen ja hirsirunkoinen rantasauna.⁵³

Vaiheittain nykyiseen asuunsa rakennetun Väli-Muston vanhin harjakattoinen osa on perustettu kivijalalle. Huvilan rantasauna on omaleimainen yhdistelmä pulpettikattoista koruttomuutta ja perinteistä hirsirakentamista.

8.2.6 Mäki-Musto

Mäki-Muston huvila valmistui vuosina 1949-51. Rakennuttajana oli Tampereen Verkatehtaan teknillinen johtaja Pentti Karhi (Lundelin).⁵⁴ Huvila ja rantasauna edustavat rakennusmateriaaleiltaan ja mittasuhteiltaan vanhaan hirsirakennusperinteeseen nojautuvaa loma-asuntorakentamista. Julkisivujen aukotuksissa ja kuisteissa on kuitenkin viime sotien jälkeisen rakennustavan henkeä.

8.2.7 Jokiranta

Jokirannan päärakennus on rakennettu 1900-luvun alussa (n. 1902-03⁵⁵) huvilaksi, mutta otettu jo vuosisadan alkupuolella ympärivuotiseen asuinkäyttöön. Huvila tunnetaan mm. Saksalana, sen pitkäaikaisen omistajan Rikhard Saksalan ja hänen perikuntansa mukaan.⁵⁶ Toisin kuin muut vanhat huvilat on Jokiranta rakennettu alavalle savipohjaiselle maalle. Tilan mailla on harjoitettu jo pitkään kasvihuoneviljelyä. Nykyinen puutarhayritys on nimeltään Jokirannan puutarha.

Jokirannan huvila- ja asuinrakennus

Jokirannan hirsitalon jyrkyyttä on kevennetty kattoon liittyvillä koristemuodoilla, kuten pienillä päätyviisteillä ja -ristikoilla sekä kattolyhdyillä. Ikkunoissa oli aikaisemmin ns. jugendruudutus eli T-ikkunat pieniksi ruuduiksi jaetulla yläruudulla. Verannat olivat kaariaiheilla somistettuja ja päädyn umpikuisti pieni ja aumakattoinen.⁵⁷ Nykyinen umpikuisti ja parvekkeet on tehty jälkeinpäin. Päärakennuksen vieressä on vanhassa asussaan säilynyt hirsinen pariaitta.

Toimenpidesuositus ja perusteet

A 1 / Vesijärven huvila-alue

R 1 / Rauhalahti (2.1), Kolumäki (2.2) ja Korkeasaari (2.3)

R 3 / Sarjolan huvila rantarakennuksineen (2.4), Väli-Muston huvila ja rantasauna (2.5), Mäki-Muston huvila ja rantasauna (2.6), Jokirannan huvila (2.7)

Ranta-alue aina Franssilasta Muston kylälle on perustellusti maakuntakaavassa sisällytetty arvokkaaseen Haralanharjun maisema-alueeseen (nro 5). Täydennysrakentamisen ja alueella tehtävien toimenpiteiden tulee olla sellaisia, että alueen kulttuurihistoriallisesti ja maisemakuvallisesti arvokas luonne säilyy.

Vanhimmat hirsihuvilat edustavat rakentamisajankohdan käsityövaltaista puurakennusperinnettä. Korjaustoimenpiteet tulee sovittaa rakennusten mittasuhteisiin, julkisivumateriaaleihin ja tyyliin.

Erityisesti Kolumäen huvila ja sen piha-alue rakennuksineen on monipuolinen, yhtenäinen ja edustava. Vastaavaa monipuolisuutta on Sarjolan huvila-alueella, mutta ei yhtä eheänä kokonaisuutena. Jokirannan talo on säilynyt perinteikkäänä korjausten tuomista muutoksista huolimatta.

Useimpien huviloiden hirsiset rantasaunat ja muut rantarakennukset mm. Mäki- ja Väli-Muston, Sarjolan ja Korkeasaaren huvilatonteilla ovat ranta-alueiden vanhaa kulttuurikerrostumaa ja rakennukset pitkäaikaisia maiseman tunnusmerkkejä.

8.3 Lokomon alue

Pohjaltaan kolmion muotoinen Lokomon omakotialue rakentui 1950-luvun puoliväliin mennessä aivan radan tuntumaan.

Lokomon alueelle rakennettiin muutamaa Varkauden talotehtaan talotyyppiä, jotka oli kehitetty 1940-luvun alkupuolella Alvar Aallon AA-järjestelmän ideaan pohjautuen.⁵⁸ Varkauden tehtaiden talot olivat paikalla rakennettavaa mallia. Niissä käytettiin vain tiettyjä tehdasvalmisteisia vakio-osia, kuten ikkunoita ja valmiiksi mitoitettua puutavaraa.

AA-talot olivat yksikerroksisia ja niille oli tyypillistä epäsymmetriset kattomuodot, katon lappeen jatkaminen kuistin katokseksi ja korkeuttaan leveämmät tai kulman yli kiertyvät aukotukset. A-talomallisto oli hieman perinteisempi ja hillitympi ulkoasultaan, mutta siinäkin oli erityisesti huomioitu rakennuksen suuntaus ja huonetilojen sijoittelu ilmansuuntiin nähden.

AA-talotyyppi Honkatiellä

Vanhassa kuvassa näkyvät Lokomon talot ovat Varkauden talotehtaan A-talomalliston yhtä suosituinta tyyppiä.⁵⁹ Tunnistettavia yksityiskohtia ovat kulmakuisti rakennuksen rungon sisällä sekä päädyn pienet ikkunat mm. ullakon kapea ikkuna. Oikeanpuoleisessa kuvassa on yksi talotyyppin edustaja nykyasussaan.

Lokomon alue on vuosien saatossa säilyttänyt kohtuullisen hyvin asemakaavalliset periaatteensa – kadut, tontitus, rakennusten sijoittelu tonteille – mutta alueen rakennuskanta on kokenut epäyhtenäistä muutoksia. Laajennuksia ja kunnostuksia on tehty yksilöllisten mieltymysten mukaan alueen kokonaisilmeestä poiketen.

Koska talotyyppien alkuperäinen ilme perustui niukkaan detaljointiin, muutokset esim. julkisivumateriaaleissa tai ikkunoissa muuttavat talojen kokonaisilmettä. Suurin osa alkuperäisestä rakennuskannasta on kuitenkin säilynyt eikä niitä ole korvattu uudisrakennuksilla.

Toimenpidesuositukset ja perusteet

R 2

Lokomon omakotiasutus on erityisiä rakennetun ympäristön arvoja omaava jälleenrakennuskauden pientaloalue, ja jatkossakin sen korjaus- ja täydennysrakentamista tulee ohjata suojelu- ja rakentamismääräyksin siten, että alueen alkuperäinen ilme säilyisi vahvana tai osittain palautuisi. Kyseessä on ensisijaisesti katumiljöiden eli katujulkisivujen suojelu, mikä edellyttää, että rakennuksia olisi mahdollista laajentaa ainoastaan pihan puolelle ja

tietyn korkuisena. Yksityiskohtaisemmin on määrättävä kattokulmista, kuistiratkaisuista sekä väriyksestä.

Aikaisemmissa selvityksissä on alueen rakennushistoriallisten arvojen yhtenä perusteena pidetty sen AA-tyypin tehdastalokantaa. Alueen tekee erityiseksi kuitenkin myös se, että siellä on edustettuna muitakin Varkauden talotehtaan talotyyppejä, kuten A-taloja. Selkeästi rajautuva ja kohtuullisen hyvin alkuperäisen ilmeensä säilyttänyt omakotialue on edustava kokonaisuus maamme varhaisesta tehdastalosuunnittelusta.

8.4 Yksittäiset rakennuskohteet

Seuraavana esitellään rakennuskohteet, jotka jäävät edellä esiteltyjen aluekokonaisuuksien ulkopuolelle. Rakennukset ovat joko ympäristöllisesti, rakennushistoriallisesti ja/tai historiallisesti arvokkaita.

8.4.1 Ruutanan koulu

Ruutanan koulu sijaitsee lähellä Ruutanantien ja Korvenperäntien risteystä radanvarren omakotitaajaman ulkopuolella. Viime vuosina taajama on alkanut pientaloalueiden muodossa laajentua koulun ympäristöön. Koulutontti on niemekkeessä, jonka ympärillä maasto on eri suuntiin viettävää. Rakennusten ja maantien välissä on piha ja pelikenttä.

Ruutanan kivikoulu, ja takana oikealla puukoulu.

Puinen alakoulurakennus on tontin rannanpuoleisella reunalla. Rakennus valmistui 1925, suunnittelijana rakennusmestari Heikki Tiitola. Kokonaisuutta alun perin luonnehtinut 1920-luvun klassismi on julkisivuissa heikentynyt ikkunoiden ruutujaon yksinkertaistumisen myötä. Jyrkkä katto kattolyhtyineen, kolmiopäätyiset ovikatokset ja ullakkopäätyjen lunetti-ikkunat ovat säilyneet. Kiviportaati on korvattu puisilla ulkoportailla.

Viime sotien jälkeen 1952 valmistunut kivikoulu on maisemallisesti hyvin esillä tieympäristössä. Rakennus on samankaltainen kuin esimerkiksi Vatialan koulu, mutta ajan koulurakennuksille tyypillinen porrastettu runko on massoiteltu hieman eri tavalla. Koulun suunnittelutyö tehtiin arkkitehtitoimisto L.E. Hanste´lla. Kivikoulun arkkitehtuuria leimaa niukkuus ja tarkoituksenmukaisuus. Julkisivuissa löytyy kuitenkin selkeiden materiaaalipintojen lisäksi kokonaisuuden kannalta tärkeitä detaljeja kuten puiset ulko-ovet ja pääsisäänkäynnin laatoitettu kehys sekä ullakolle avautuva pyöröikkuna.

Koulun laajennus valmistui 1994 vanhan arkkitehtuuria mukailevalla osalla. Rakennuksen päätyyn avattiin uusi sisäänkäynti. Vuonna 2007 valmistui rakennuksen taakse siipirakennus, johon tuli Ruusutarhan päiväkot.

Toimenpidesuositukset ja perusteet

R 3 / puukoulu ja 1950-luvun kivikoulu

Korjaus- ja lisärakentaminen tulee jatkossakin sovittaa rakennusten mittasuhteisiin, julkisivumateriaaleihin ja tyyliin.

Koulun sijainti Saappaanpohjan peltoaluetta jakavalla rantaan työntyvällä niemekkeellä on ollut maisemallisesti erityinen. Lähimpien rantapeltöjen umpeenkasvun ja peltojen metsittäminen myötä maisemakohta on menettänyt entistä vaikuttavuuttaan.

8.4.2 Vahtitupa

Jussilan ensimmäinen seisake sijaitsi Jussilan tilakeskuksen pohjoispuolella, nykyisen alikulkukäytävän kohdilla. Melko pian, mutta viimeistään 1950-luvun alkupuolella seisake siirrettiin hieman etelämmäksi nykyisen Pysäköintien kohdalle. Seisakkeilla ei ollut rakennuksia.

Vahtituparakennus kuvattuna ratapenkalta.

Jussilan seisakkeen lähellä, radan länsipuolella on säilynyt vahtitupa eli ratavartijan asuintalo piharakennuksineen (459-2:6). Alun perin

ratavahdin mökkejä rakennettiin rautateiden varsille 2 - 2,5 km:n välein, myöhemmin noin 5 km:n välein. Maassamme on säilynyt tuskin kymmenesosa kaikista alkuperäisistä vahtituvista.⁶⁰

Jussilassa vahtitupa on tehty mitä ilmeisimmin 1880-luvulla. Mallina on ollut 1870-luvun yksinkertainen vahtitupa⁶¹, mutta rakennuksesta tehtiin joko heti hieman suurempi tai sitä on myöhemmin laajennettu pohjoispäädystä samankorkuisella rakennusosalla ja rakentamalla vanhan osan sivuseinälle pieni pulpettikattoinen umpieteinen. Pihapiirissä on asuntotyyppiin perinteisesti kuuluva ruokakellari tiilestä sekä ulkorakennus ja pihan perällä ilmeisesti saunarakennus. Piharakennusten kunto on heikentynyt.

Vahtituvan rakennukset ovat maisemallisesti alisteisessa asemassa alikulkukäytävän ja korkealla kulkevan radan ympäristötilassa. Lisäksi rakentamisen mittakaava naapuritontilla on muuttunut. Talon vierestä kulkee kävelytie.

Toimenpidesuositukset ja perusteet

R I / vahtituparakennus

Vahtituvan säilyttämistavoitteet tulee osoittaa kaavassa suojelumääräyksiin.

Vahtitupa on kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennus, jonka pihapiirissä on jäljellä asuntotyyppin perinteiset piharakennukset. Vahtitupa on Tampereen-Oriveden rautatien alkuperäisiä rakennuksia.

8.4.3 Metsästysmaja

Kangasalan metsästysyhdistys perustettiin 1898. Nimi muutettiin Kangasalan Metsänhoitoyhdistys ry:ksi 1927 ja Kangasalan Erämiehet ry:ksi 1947.

Tohtori Aulamon aktiivisen toiminnan johdosta yhdistys otti 1937 metsästysmajan rakentamisen valmisteluun. Marraskuussa esiteltiin johtokunnalle arkkitehti Arvo Eräsen laatimat piirustukset (alkuperäiset majan seinällä). Rakennuspaikka vuokrattiin Salmusten

niemestä, Tursolan Tavelan tilan metsämailta yhdistykseen kuuluvalta varatuomari V. H. Tavelalta. Maja valmistui kesällä 1938, rakentajina kirvesmiehet Viljo Lehto ja Heikki J. Ojanen. Tontin ympärille rakennettiin aita.⁶²

Maja on harjakattoinen, vuoraamaton hirsirakennus lyhyillä nurkilla. Perustus on tehty kivistä ja betonista. Avoveranta on betonipilareilla. Kuusiruutuiset ikkunat ovat alkuperäiset, mutta niihin kuuluneet ikkunaluukut on poistettu. Betonitiilikatto (vuodelta 1947) on vaihdettu huopaan 1986-87. Piippuihin on tehty suojapellit 3-4 vuotta sitten.

Piha-aluetta rajaa riukuaita, kivistä tehtyt portinpylväät ovat alkuperäiset. Puuvaja on vuodelta 1987. Rannassa on laituri.

Maja on metsästysseuran aktiivisessa käytössä. Piha-alue, jolla maja sijaitsee, on edelleen yhdistyksellä vuokralla (tilaa 459-5:11) eikä sitä ole erotettu omaksi tontiksi.

Toimenpidesuositukset ja perusteet

R I / Majarakennus

Rakennushistoriallisesti arvokkaan (säilyneisyys, harvinaisuus, edustavuus) metsästysmajan säilyttämistavoitteet tulee osoittaa kaavassa suojelumääräyksinä. Korjaustoimenpiteet tulee sovittaa rakennuksen mittasuhteisiin, julkisivumateriaaleihin ja tyyliin.

Kangasalan Erämiehet ry:n metsästysmaja on hyvin säilynyt 1930-luvun hirsirakennus. Kohde on laadukkaasti toteutettu ja edustaa rakennustyyppinsä - etenkin metsästysseurojen rakennuttamista - vanhempaa säilynyttä kerrostumaa; kartanoiden ja suurtilojen rakennuttamat metsästysmajat muodostavat oman kohderyhmänsä.

Ympäristö on säilynyt rakennustyyppille luonteenomaisena.

8.4.4 Korvenperä

Inventoitu 2004

Korvenperän harjakattoinen, lautavuorattu ja runkosyvyydeltään pieni hirsitalo sijaitsee pienellä mäenkumpareella Ruutanantien reunassa. Torpanaikaisista 1800-luvun rakennuksista on asuinrakennuksen lisäksi säilynyt otsallinen yksinäisäittä sekä entinen riihi, muut piharakennukset ovat nuorempia. Piha-alue on hajanainen. Vierestä kulkee tie puolitoistakerroksiselle omakotitalolle.

Liikennealue on laajentunut voimakkaasti peruskorjausten ja kevyenliikenteen väylän rakentamisen myötä, mikä on muuttanut Korvenperän rakennusten ja tien välistä suhdetta. Lännessä on pienipiirteinen ja kumpuileva peltomaisema, jonne avautuu viehättävä näkymä Korvenperän luoteispuolelta.

Asuinrakennuksen kiviperustus on ladottu liuskemaisista luonnonkivistä. Pieniin ikkuna-aukkoihin on vaihdettu pystyjakoiset ikkunat 1940-luvun tietämissä, mahdollisesti ulkolaudoituskin on tältä ajalta. Pihanpuoleisen sivun keskellä on sivuilta umpinainen kuisti. Rakennuksen ikä ilmenee sen mittasuhteissa.

Toimenpiteet ja perusteet

R 3 /päärakennus ja hirsiset talousrakennukset

Kaavamääräyksillä ei tule heikentää Korvenperän hirsirakennusten käyttö- ja ylläpitomahdollisuuksia.

Lähiympäristössä sijaitseva kumpareinen viljelymaisema rikastuttaa alueen ympäristökuvaa sekä toimii kulttuurimaisemapainotteisena viherympäristönä läheiselle taajaman asujaimistolle; Lakolammin suunnalla pelto rajautuu melko uuteen kävelytiehen.

8.4.5 Tuomontupa

Inventoitu 1978.

Rinnetontilla sijaitseva Tuomontuvan (entinen Puistola) valkoinen, rapattu funkistalo on valmistunut n. 1939-40. Rakennuksen runko tehtiin erikoisbetonitiilistä (harkoista). Talon rakennutti Sandbergin liikkeessä töissä ollut Yrjö Anttila.⁶³ Rakennus on nykyäänkin yksityisasuntona.

Kivitalo sijaitsee Ruutanan keskustassa, maantien pohjoispuolella. Alue on nähtävästi ns. kunnan aluetta, joka palstoitettiin jo varhain seisakkeen vierestä taaja-asutusta varten.

Tuomontuvan ympärillä on eri-ikäisiä harjakattoisia puutaloja. Tontin maantien puoleiselta rajalta on äskettäin harvennettu puustoa ja talo näkyy hetkellisesti tieympäristössä. Piha-alue avautuu pientaloalueelle nousevalle Törmäntielle.

Toimenpidesuositukset ja perusteet

R 3 (suojeltu asemakaavalla 1991) / asuinrakennus

Rakennuksen julkisivuihin ei ole kaavasuojelun jälkeen tehty sen rakennushistoriallisia arvoja heikentäviä muutoksia. Korjaus- ja lisärakentaminen tulee jatkossakin sovittaa rakennuksen mittasuhteisiin, julkisivumateriaaleihin ja tyyliin.

Tuomontuvan funkistalo on jälleenrakennuskauden omakotitaajamassa yksittäinen tyyli- ja lajinsa edustaja, mikä on talotyyppille hyvinkin tavallista. Rakennuksen arvo liittyy sen vahvaan modernismiin ja merkitykseen alueen rakennetun ympäristön monipuolisuuden lisääjänä.

8.5 Kulttuurivaikutteiset viherkanavat

Selvitystyön yhteydessä tarkasteltiin rakennettujen maisemien käyttöarvoja myös asutusta yhdistävinä tai rajaavina virkistysalueina ja viherkanavina/yhteyksinä.

Edellä esiteltyt pitkäaikaiseen maatalouteen perustuvat Suinulan ja Muston kylien viljelykulttuurimaisemat ja niiden reunavyöhykkeet ovat väljästi rakennettuina monipuolisia ja rauhallisia viherympäristöjä. Kapeilla kyläteillä maisematilat vaihtelevat avoimista viljelyalueista, puistomaisiin asuinympäristöihin ja eri-ikäistä puustoa käsittäviin metsäsaarekkeisiin tai yhtenäisiin metsäalueisiin.

Erityisesti radanvarren omakotitaajaman lähellä sijaitseva Huhdintien ja Lakolammin seutu on viher- ja virkistysalueena varteen otettava maa- ja metsätalousvaltainen kulttuuriympäristö.

Huhdintie on maantiestä haarautuva kylätie, joka syntyi kun Tursolan takamaapalstoille perustettiin torppia. Tie alkaa Saappaanpohjasta, joka oli Pappilan torppareiden aluetta. Maatalous luonnehtii edelleen tämän **”Torpparien tien”** maisemakuvaa, joka on yleisesti pienipiirteistä ja vaihtelevaa. Tie kulkee savimaavaltaisesta maastosta nousevia moreenikumpareita myötäillen.

Peltomaisemaa Nevasjärven eteläpuolella

Saappaanpohjanojan silta

Alue käsittää kylä- ja peltoteitä sekä maatalouden avoimena pitämiä viljelymaisemia ja puoliavoimia reunametsiä. Alueidenkäytön suunnittelussa tuleekin kiinnittää huomiota niiden elinkeinojen tukemiseen, jotka toiminnallaan ylläpitävät myös viheralueina hyödynnettävissä olevia maatalousmaisemia tai alueelle ominaisia luontotyyppejä.

Huhdintien ja Lakolammen välisellä alueella on resursseja toteuttaa maisemallisesti ja maastollisesti monimuotoinen Ruutanen taajama-alueen virkistysreittiverkosto, joka palvelee myös alueellisia virkistysaluetavoitteita. Lakolammen lähellä on jo valmiina koululta omakotialueelle vievä pyörätie.

Taajan pientaloasutuksen virkistyskäyttöön tarkoitetun viheralueen tulee olla riittävän laaja ja yhtenäinen, koska kapeat sirpaleiset viheralueet jäävät enemmänkin talojen takapihoiksi eikä niillä ole

virkistysmielessä todellista käyttöarvoa. Iskelän ja Jussilan alueella on viheralueiksi jäänyt mm. ojien ja purojen painanteita, kosteikkoja, joihin liittyy paikoitellen myös suuri korkeusvaihtelu. Monet näistä olemassa olevista viheralueista ovat kuitenkin pääasiassa tärkeitä viherkanavia eläimistölle sen lisäksi että ne ovat arvokkaita luontotyyppejä.

Huhdintielle avautuvaa kumpareista maatalousmaisemaa.

Huhdintien ja Lakolammen välillä on uutta omakotiasutusta rakentunut vanhan kulttuurivaikutteisen laidunmaiseman tuntumaan.

8.6 Muut aluekokonaisuudet

Esiteltävillä alueilla on tietyn aikakauden rakennustapaan ja maankäyttöön liittyvä ympäristöllinen erityisluonne, jota rakentamisen tai maankäytön muutokset ovat jo jossakin määrin heikentäneet.

a) Ruutanan keskusta (seisakkeen seutu)

Alueeseen sisältyvät R 3 kohteet: Rajala (6.1 kartassa 4) ja Rästinki (6.2 kartassa 4)

Vanha tasoristeyksen kautta kulkenut maantieosuus on menettänyt entisen liikenteellisen ja kaupallisen sekä tämän myötä myös taajamakuullisen merkityksensä kun tie katkaistiin ja autoliikenne

ohjattiin kulkemaan radan alitse uutta linjausta myöden 1980-luvulla. Ruutanan seisakkeen luota on hävinnyt vahtitupa sekä pienet seisaketoimintaan liittyneet suojat (kylmä ja lämmitettävä).⁶⁴

Vanhan maantien, nykyisen Mäntytien varrella on säilynyt muutamia palvelurakennuksia. Rajalan (Ellimäki) kiinteistön vanhin kauppa- ja asuinrakennus on 1930-luvulta ja siten Ruutanan keskustan vanhinta säilynyttä rakennuskantaa. Ulkoasultaan huvilanomainen ja omaleimaisella kuistilla koristeltu puutalo saunarakennuksineen on säilyttämisen arvoinen rakennuskohde. Tien varrella on myös kunnan entinen terveystalo sekä lähinnä viime sotien jälkeistä rakennustapaa edustavia puutaloja. Nykyään nuorisotalona oleva moderni liikerakennus on hallitsevassa asemassa taajamakohdan vanhempaan rakennettuun ympäristöön nähden.

Entinen kunnan terveystalo

Osuusliike Voiman liiketalo

Radan itäpuolella, vanha ja uuden tien välissä on säilynyt Osuusliike Voiman puinen kauppatalo. Sen alapuolella meluaidan takana on Rästingin tila (1:149), jossa on uudehko asuinrakennus, vanha on kesäasuntona. Keskustan vanhinta asutusta edustava tila on perustettu 1900-luvun alussa (n. 1912⁶⁵). Harjakattoinen, hirsirunkoinen ja lautavuorattu hirsitalo on säilynyt perinteikkäässä asussaan. Alkuaikoina pihamaa rajautui Karttialan metsälaitumiin, myöhemmin metsälaidun palstoitettiin Tammelan Konepajan työläisten omakotitonteiksi.⁶⁶

Rästingin vanha asuinrakennus. Rajalan talossa on omaleimainen kuisti.

Seisakkeen ja radan itäpuolella maantien ja ylös mäelle nousevan Törmäntien varressa on siellä täällä säilynyt pienehköjä, melko jyrkkäharjaisia puutaloja, useimmat jo laajennettuna. Ne on

rakennettu kunnan maalta ostetuille palstoille, vanhimmat jo 1930-luvun lopulla tai viime sotien aikana. Tonttien koko ja rakentamisen tapa yleisemminkin on ollut vapaampaa kuin Lokomon ja Iskelän alueilla. Vuonna 1945 kunta alkoi myydä tontteja myös maantien eteläpuolelta, jonne rakentui tiivis jälleenrakennuskaudelle tunnusomainen pientaloalue.

Lehtipuiden reunustama Törmäntie radan itäpuolella.

Törmäntien ympäristö on kylämaisyydessään viehättävä pientaloalue. Funkistalolta kaakkoon, maantietä reunustavat omakotitontit ovat keskustan taajamakuvan kannalta merkittävää aluetta.

b) Iskelä ja ”kunnanalue”

Iskelän ja kunnanalueen omakotiasutus on Lokomon tavoin syntynyt metsäympäristöön. Niitä määrittää jälleenrakennuskauden pientaloalueille tyypilliseen tapaan puutalorakentaminen, isot puutarhatontit ja tilojen jakaminen asuin- ja piharakennuksiin. Iskelässä ja siihen koillisessa liittyvällä kunnanalueella erityinen tunnelma syntyy kylätiemäisestä katuverkostosta ja maaston korkeusvaihtelusta sekä katutiloja ja näkymiä rajaavasta runsaasta puustosta ja muusta kasvillisuudesta.

Jussilantien ja Ruutanantien välisen omakotialueen halkaisee kaakon-luoteen suuntainen kalliomaa, jonka eteläpuolella painanteessa on kapea savikkoalue. Omakotitaajaman koillisosassa tiestö muodostuu kokoajatienä toimivasta Välitiestä ja siitä erkanevista pistoteistä. Tontit ovat moreenimailla, rakentamattomat viheralueet ovat joko kosteita savikkopainanteita, valumaojien ympäristöjä tai hyvin jyrkkiä rinteitä. Iskelän puolella kadut ovat suoraviivaisia, ja etenkin tasaisemmassa eteläosassa hyvinkin pitkiä, mikä tekee aluerakenteesta aksiaalisen.

Omakotitaajaman sisällä tapahtuu täydennysrakentamista. Lisäksi alue laajenee reunoiltaan.

Talot asettuvat vaihtelevalle etäisyydelle tien reunasta. Iskelän tonteilla vanhat talot ovat pääasiassa tiehen nähden kulmittain. Rakennuksissa on alun perinkin ollut erilaisia muunnoksia käyttöullakollisista tai puolitoistakerroksisista harjakattoisista puutaloista, ja kirjavuus on lisääntynyt muutostorjauksissa sekä paikoin toteutuneen voimassa olevan kaavan mukaisen täydennysrakentamisen myötä. Tonttien pienentäminen ja uusi katulinjaan sidottu rakentaminen luo uudistalojen koon myötä aikaisemmasta poikkeavaa rakennusseinämää jälleenrakennuskauden väljiin katunäkymiin. Omakotitaajama on laajentunut reunoiltaan mm. itään Lakolammintienä ja kaakossa Vältien jatkeena.

Näkymä Lampipolulta ja Vältieltä

Alueelle on edelleen paljon 1940- ja 50-luvuilla rakennettuja puutaloja, mutta alkuperäisessä asussaan tai tyyllissään säilyneet ovat vähemmistönä. Nykyisessä tilassa, kun entistä alueellista yhtenäisyyttä heikentävät erilaiset muutostorjaukset, laajennukset ja uudisrakentaminen, on erityisen tärkeää kiinnittää huomio tonttien rakennusten sijoitteluun, piharakennuksiin eli tapaan jakaa tilat eri rakennuksiin sekä katukohtaisesti vallitsevan kattokaltevuuden ja kerroskorkeuden yhtenäisyyden säilyttämiseen.

c) Lahdensivuntien pientilat

Kohdealueet sijaitsevat Vesijärveen lännestä työntyvässä isossa niemessä. Maantieltä erkaneva Lahdensivuntie kulkee metsitettyjen peltojen poikki rantaan, missä kääntyy kulkemaan rannan suuntaisesti itään.

Rautaojan vanha päärakennus ja piha-aitta idyllisen rantatien varrella. Päärakennus on mahdollisesti rakennusmestari Heikki Tiitolan suunnittelema. Rakennusta on n. 1923 jatkettu eteläpäästä kahdella huoneella, korotettu ja vuorattu 1946.⁶⁷ Mäkelän päärakennusta on pidennetty hieman 1920-luvulla, kivinavetta on vuodelta 1934. Rakennuksiin on käytetty vanhaa puutavaraa, pihossa on vanhoja muualta siirrettyjä yksinäisaittoja.

Lahdensivuntien länsipuoli on kuulunut Suinulan kylään ja itäpuoli Rikuun. Suinulan maille perustettiin muutamia asutustiloja viime sotien jälkeen, peltomaata oli niemessä jo tätä ennen. Riun puolella aivan rannassa asutus alkoi 1920-luvun alussa, kun niemeen siirrettiin Pikonlinnan suunnalta Rautaojan (7:40) ja Mäkelän (7:56) torpat niiden itsenäistymisen yhteydessä.⁶⁸ Talojen edustalla oleviin Vesijärven saariin (Mäkelänsaari ja Verkkosaari) tulivat kesämökit pian viime sotien jälkeen.

Ennen maisema muodostui yhtenäisestä pienten metsäsaarekkeiden rikkomasta peltoalueesta ja sen reunoilla väljästi sijaitsevista taloista. Maatalouden loputtua taloja on tyhjentynyt ja peltoja metsitetty. Puoliavointa maisemaa on vielä Lähdepellon ja Rautaojan talojen luona, mutta pellot eivät ole aktiiviviljelyssä. Vanhat asuinrakennukset ovat jääneet vapaa-ajan asunnoiksi ja asuinkäytössä ovat myöhemmin rakennetut talot. Muuttuneessakin tilassa rantaa seuraileva tieympäristö ja vanhat pihapiirit rakennuksineen muodostavat vaalimisen arvoisen 1900-luvun alkupuolen miljöön.

d) 1950-60-lukujen kesämökkialueet

Selvitysalueella on Amerikanniemen lisäksi pienempiä niemiin keskittyviä mökkiryhmiä, jotka ajoittuvat 1950- luvulle tai 1960-luvun alkupuolella. Amerikanniemessä rakentamisen yhtäaikaisuus on synnyttänyt samankaltaisuutta, mikä on säilynyt kohtuullisen hyvin, vaikkakin muutoksia on tehty ja uutta rakennettu. Tämän vuoksi Amerikanniemi on rajattu esimerkkialueeksi, jossa kaavaohjauksella voidaan vaikuttaa alueen kehittämiseen

Amerikanniemen kesämökkejä.

Viime sotien jälkeisille mökkialueille ei anneta kohdekohtaisia toimenpidesuosituksia. Yleissuosituksena esitetään, että maisemallisesti herkissä luonnonmaisemissa kuten kallioniemissä ja saarissa sekä vanhaan kulttuurimaisemaan liittyvillä ranta-alueilla sekä Amerikanniemen tapaisilla rakennustavaltaan melko yhtenäisillä kesämökkialueilla rakennustehokkuus tulisi säilyttää kohtuullisena tai olemassa olevaa vastaavana. Mikäli tavoitteena pidetään järvimaisemaan näkyvän rakennusmassan pienimittakaavaisuuden säilyttämistä, tulee esim. lisärakentaminen sallia vain erillisinä tietyn suuruisina rakennuksina tontin mantereen puoleisella alueella, mikä myös ohjaa vanhojen rantarakennusten säilyttämiseen.

9 LÄHTEET

Anttila, Olavi, 1987. 110 kehityksen ja kasvun vuotta. Kangasalan historia III 1865-1975.

Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn. - Suomi 1917-2007. Itsenäisyyden aika tilastojen valossa. Tilastokeskus 2007. <http://www.stat.fi/tup/suomi90/kesakuu.html>

Hytönen, Pentti, 1995. Kangasalan kirkko ja sen palvelijat 1400-1995.

Jutikkala, Eino – Nikander, Gabriel, 1946. Hämäläisiä kartanoita ja suurtiloja. [Suomen kartanot ja suurtilat III].

Kangasalan Erämiehet ry:n vaiheet 1898-1988. Toim. Heikki J. Hietala.

Lahtinen, Markku; Eitsi, Eeva ja Tiusanen, Pauliina: Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöohjelma. Kangasalan kunta 2004

Längelmäveden seudun historia I. Kangasalan historia I. 1949

Längelmäveden seudun historia II. Kangasalan historia II. 1954.

Markkula, Janne. Rakennusinventointiluettelo 26.8.2009. Käsikirjoitus.

Rautatierakennusten korjausohjeet 5. Museovirasto.

Salmenheimo, Juha. Tapahtumia sodan jälkeen 1944-1954. http://webbinetti.net/juhasheimo/kirjaruutana_ajoilta.htm

Suomen maatilat II. Hämeen lääni. 1931.

Suuri maatilakirja V. Hämeen lääni. 1964.

Suomen pienviljelijät, II. Hämeen lääni. 1967

Suomen rakennustaiteen museo. Jälleenrakennuskausi -tietoisku: www.mfa.fi/ahlstrom

Uudistushakemistot. Maanmittaushallituksen ns. renovoitua uudistuskartta-arkistoa vuosilta 1634-1960. Kansallisarkiston Digitaaliarkisto.

Liitteet

Kartta 1: Suojelukohteet

Kartta 2: Aikaisemmat selvitykset ja inventointitilanne 2009

Kartta 3: Rakennetun ympäristön tyypit

Kartta 4: Kohteet ja suositukset

Viitteet

¹ Museovirasto Kulttuuriympäristön rekisteriportaali / Rakennusperintörekisteri

² Valtioneuvoston periaatepäätös 5.1.1995 maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä.

³ Kangasalan historia I, 410-411

⁴ Anttila, 106

⁵ Kangasalan historia I, 85

⁶ Uudistushakemisto: Suinulan kylä: isonjaonjärjestelykartta 1890-93

⁷ Markkula, Janne, 2009

⁸ Kangasalan historia II, 50, 112-113; Vuoden 1635 maakirjakartassa kahden talo kylä mainitaan Frantzila-nimisenä.

⁹ Markkula, Janne, 2009

¹⁰ Uudistushakemisto: Ranssilan kylä

¹¹ Markkula, Janne, 2009

¹² Markkula, Janne, 2009

¹³ Suomen pientilalliset; Markkanen, Ritva, 2.9.2009

¹⁴ Raitio, 1997, 80

¹⁵ Kangasalan historia II, Torpat-liite

¹⁶ Lehtinen, Raimo, Jussilan tila 27.8.2009

¹⁷ Uudistushakemisto, Pappila

¹⁸ Uudistushakemisto: Riku

¹⁹ Markkula, Janne, 2009

²⁰ Pitäjänkartta, 1915; Senaatin kartta 1912; Kangasalan historia II, torpat-liite; Uudistushakemisto: Riku

²¹ Lunden, Sara, 20.8.2009; Seppälä, Eino, 20.8.2009

²² Karves, Helena, 26.8.2009

²³ Niemi, Pekka, 2.9.2009

²⁴ Kekki, Martti, 20.8.2009

²⁵ Tilastokeskus, Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn...

²⁶ Anttila, 110

²⁷ Senaatin kartta, 1912

²⁸ Anttila, 492

²⁹ sama kuin edellä

³⁰ http://webbinetti.net/juhasheimo/kirjaruutana_ajoilta.htm (1.9.2009)

³¹ Anttila, 496

³² Anttila, 496

³³ Lehtinen, Raimo, 27.8.2009; Schavikin, Tamara, 30.7.2009

³⁴ Schavikin, Tamara, 30.7.2009

³⁵ Anttila, 187

³⁶ Virtanen-Laitinen, Jaana, 28.8.2009

³⁷ Anttila, 520

-
- ³⁸ Virtanen-Laitinen, Jaana, 28.8.2009
- ³⁹ Hytönen, 1995
- ⁴⁰ Eira Ellimäki, 20.8.2009
- ⁴¹ Kangasalan pitäjänkartta, 1915
- ⁴² Markkula, Janne, 2009
- ⁴³ Markkula, Janne, 2009: Markkulan pihasuunnitelman laati 1916 tamperelainen kaupunginpuutarhuri ja "rautatien puutarhuri" Johan Konrad Kornmann.
- ⁴⁴ Markkula, Janne, 2009
- ⁴⁵ Seppälä, Eino, 20.8.2009; Janne Markkulan mukaan päärakennus rakennettiin mahdollisesti vasta n. 1905
- ⁴⁶ Jutikkala, 215; Markkula, Janne 2009
- ⁴⁷ Markkula, Janne, 2009
- ⁴⁸ Markkula, Janne, 2009; Lunden, Sara, 20.8.2009
- ⁴⁹ Markkula, Janne, 2009
- ⁵⁰ Karves, Helena, 2.9.2009; Markkula, Janne, 2009
- ⁵¹ Karves, Helena, 2.9.2009
- ⁵² Karves, Helena, 2.9.2009
- ⁵³ Markkanen, Ritva, 2.9.2009; Markkula, Janne, 2009
- ⁵⁴ Markkanen, Ritva ja Nordenswan, Carl E, 2.9.2009
- ⁵⁵ Suomen pienviljelijät, 1967
- ⁵⁶ Markkula, Janne, 2009
- ⁵⁷ Mustavalkovalokuva, Kerttula Kari ja Irma, 2.9.2009
- ⁵⁸ www.mfa.fi/ahlstrom
- ⁵⁹ sama kuin edellä; valokuva Anttila, 497
- ⁶⁰ Museovirasto: Rautatierakennusten korjausohjeet 5
- ⁶¹ Museovirasto: Rautatierakennusten korjausohjeet 5
- ⁶² Kangasalan Erämiehet..., 114-117
- ⁶³ Markkula, Janne, 2009
- ⁶⁴ Nikkilä, Matti ja Aune, 2.9.2009
- ⁶⁵ Markkula, Janne, 2009; isäntä Matti Nikkilä arveli talon olevan 1900-luvun alkuvuosilta
- ⁶⁶ Nikkilä, Matti, 2.9.2009
- ⁶⁷ Markkula, Janne, 2009; Talvensaari, Pentti, 2009
- ⁶⁸ Markkula, Janne, 2009